

KOLLER KÁRMEN CSENGE

A tiszta gazdasági kár, különös tekintettel a könyvvizsgáló felelősségére¹

„In every society tort law plays a crucial role in the actual life of the legal system and of the law-users. Whenever relationships between individuals do not converge towards a contract nor are absorbed by property law, then comes the time for tort law rules to provide justice.”²

Bevezetés

A tiszta gazdasági kár a kártérítési jog egyik legvitatottabb területe, mind Európában, mind a tengeren túl. A külföldi szakirodalmat szemlélve lépten-nyomon a 'pure economic loss' problémájába akad az ember, a magyar szakirodalom azonban ez idáig kevésbé foglalkozott e nagyon érdekes problematikával. Az okok abban keresendők, hogy a magyar kártérítési jog specifikus jellegéből fakadóan jogunkban a tiszta gazdasági kár ismeretlen fogalom. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a gyakorlatban ne fordulnának elő olyan esetek, amikor a károsult tiszta gazdasági kárt szenved el, csupán azt, hogy polgári jogunk más megközelítésből és más eszköztárral kezeli a tiszta gazdasági kárt.

E dolgozat arra tesz kísérletet, hogy körüljárja a kártérítési tényállások egy meghatározott, nagyon különleges csoportját, a tiszta gazdasági károkat, valamint abból kiemelve egy annak még kisebb szeletét: vizsgálja és értékeli a könyvvizsgáló által okozott tiszta gazdasági károkat. Arra tett kísérletet, hogy meghatározza e károk fogalmát és választ adjon arra a kérdésre: miért nem tudnak egységes válaszokat adni a bíróságok ezekre az esetekre?

Az esetek köre rendkívül széles. A legkülönbözőbb élethelyzetek vezethetnek tiszta gazdasági károkhoz. A könyvvizsgáló felelősségén túl – melyet e dolgozat szélesebb körben vizsgál –, még folytatni lehetne e tényállások feltérképezését és vizsgálatát. Gondoljunk például az emberi cselekmények által előidézett természeti katasztrófákra: a tengeri olajkatasztrófák következtében megélhetésüket elveszítő halászokra, tengerparti turizmusból élő vállalkozókra. De nem is kell ilyen messzire mennünk a példák keresésében, elegendő a vörösiszap-katasztrófa sújtotta Kolontár közeli falvakban lakók ingatlanainak értékcsökkenésére gondolnunk: vajon érvényesíthet-e kártérítési igényt egy, a katasztrófa által nem sújtott, de ahhoz igen közel elhelyezkedő faluban található ingatlan tulajdonosa, amiért nem talál vevőt a

¹ A dolgozat a XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencia állam- és Jogtudományi Szekciójának Polgár Jog I. tagozatán különdíjban részesült. Konzulens: Dr. Menyhárd Attila egyetemi tanár.

² Mauro BUSSANI, in.: Mauro BUSSANI (szerk.): *European Tort Law: Eastern and Western Perspectives*. Stämpfli Publishers Ltd., Berne, 2007.

házára, vagy sokkal kevesebbért tudja csak értékesíteni?

Sem a magyar jog, sem a többi európai jogrendszer nem rendelkezik egységes, kiszámítható válaszokkal e téren. Sem a bírói gyakorlat, sem pedig az elmélet nem dolgozta még ki saját válaszait, szempontjait, technikáit a tiszta gazdasági károkkal kapcsolatban. Nincsenek világosan kirajzolt és megfogalmazott elvek, amelyek útmutatást nyújtanának. Sajnos még inkább igaz ez a magyar joggyakorlatra és magánjogi szakirodalomra: a tiszta gazdasági károk (vagy az ilyen természetű károk, nevezzük azokat bár közvetett károknak) kérdéskörének nincsen számottevő magyar szakirodalma. E dolgozat tehát „nagy fába vágta a fejszét”, hiszen e válaszokon túl a magyar szakirodalomból – mindeztidáig - még mindazon fogalmak is hiányoztak, melyek segítségével ezen kár csoportok leírhatók.

Hogy miért is fontos mindez? Ahogyan később a könyvvizsgáló felelősségénél láthatjuk, bár nagyságrendben kevés a könyvvizsgáló felelősségével kapcsolatos ügy, mégis nagyon komoly és súlyos hatásokat vonhatnak maguk után. Sőt, már önmagában az sem fenntartható, hogy jelenleg a piacok nem képesek felmérni a potenciális felelősség nagyságát, így nem képesek azt beárzni sem, ami ahhoz vezetett, hogy a könyvvizsgálók számára nem áll rendelkezésre elégséges biztosítási kapacitás. Így tehát elengedhetetlen, hogy az egyes jogrendszerek, így a magyar magánjog is, kidolgozza válaszait az ilyen típusú tényállásokra, hogy a piaci szereplők a kockázatokkal számolni tudjanak, ezáltal megvalósítva a jogbiztonság követelményét.

A tiszta gazdasági károk kérdésének vizsgálata több pusztán jogszabályok elemzésénél. A kártérítési jog a magánjog egyik leggyorsabban fejlődő, legizgalmasabb területe. A tiszta gazdasági kár esetében nem másról van szó, mint a polgári jogi felelősség határainak kereséséről. Ha elfogadjuk azt a nézetet, miszerint a jogi felelősség lényege egy negatív tartalmú értékviszony, azaz „társadalmi rosszallás, aminek alapján az egyén számára szankcióviselési és eltérési kötelezettség, magatartásáért és annak eredményéért helytállási kötelezettség keletkezik”³, világossá válik számunkra, hogy a kártérítési jog változása, fejlődése elengedhetetlenül együtt kell, hogy járjon a társadalmi változásokkal. A társadalmi rosszallást az egyén számára szankcióviselési kötelezettség kell kísérje, ehhez azonban szükség arra, hogy a jog (esetünkben a polgári jog) folyamatosan leképezze a társadalmi változásokat. Amikor tehát arra keressük a választ, hogy milyen legyen kártérítési jogunk, milyen tényállásokat kell szankcionálnia és miket nem, az aktuális társadalmi „zsinórmértéket” kell vizsgálnunk: melyek azok a jelenségek, melyek kiváltják a társadalom rosszallását, és melyek azok a jelenségek, amelyek nem. Ez utóbbiak esetében a felelősség kizárására vagy korlátozására van szükség.

Induljunk ki abból az alapfelvetésből, hogy az erőforrások végesek, ezért az azokhoz való hozzáférés korlátozott.⁴ Az erőforrások (értékek) különböző formában

³ BIHARI Mihály: „A felelősség jogelméleti kérdései” in: ASZTALOS László – GÖNCZÖL Katalin (szerk.): *Felelősség és szankció a jogban*, Közgazdasági és Jogi Kvk., 1980.

⁴ Christian A. WITTING: „Compensation for Pure Economic Loss from a Common Lawyer's Perspective” in: Willem H. VAN BOOM – Helmut KOZIOL – Christian A. WITTING (szerk.): *Pure Economic Loss*, Springer, Wien - New York, 2004.

jelenhetnek meg. A modern áruviszonyok irtózatossá iramú fejlődése és bonyolultsága mellett a polgári jogi felelősség szabályainak is tartania kell az iramot. Változik az értékek fogalma, ezért változik a kár fogalma is. Ma már nem csak a kézzel fogható dolog bírhat értékkel, éppen ezért nem csupán a személyben, valamint a dolgokban következhet be kár, hanem a kézzel nem fogható értékekben is. Kérdés, hogy a társadalom és a jog mit ismer el kárnak és mit nem.

Célom e dolgozattal egy áttekintést adni a modern civilisztika egyik nagyon érdekes területéről, a tiszta gazdasági károkról, különös tekintettel ezek egy speciális fajtájára, a könyvvizsgáló által harmadik személyeknek okozott tiszta gazdasági károkra. A dolgozat a kártérítési felelősség jelentéséből kiindulva vizsgálja a kár fogalmát, majd meghatározza a tiszta gazdasági károk fogalmát annak típusai bemutatásán keresztül. Ez után kísérletet tesz arra, hogy a tiszta gazdasági károkat elhelyezze a magyar polgári jogban. A dolgozat második nagy egysége a tiszta gazdasági károk egy speciális csoportjával, a könyvvizsgáló által harmadik személyeknek okozott tiszta gazdasági károkkal és a könyvvizsgáló ezekért való polgári jogi felelősségével foglalkozik.

1. A kártérítési felelősség és a kár fogalma

1.1. A kártérítési felelősség általában és a magyar jogban

A tiszta gazdasági károk vizsgálata előtt érdemes meghatározni, mit is értünk pontosan polgári jogi felelősség és kártérítési felelősség alatt. Marton Géza a polgári jogi felelősségről szóló monográfiájában a felelősség fogalmának meghatározása körében kiemeli, hogy a felelősség fogalma nem önmagában álló, autonóm fogalom, függetlenül minden előzménytől. Ellenkezőleg, mintegy kiegészítése egy előző fogalomnak, mégpedig a kötelelem fogalmának. A felelősség kifejezésével tehát egy olyan helyzetet határozunk meg, amellyel akkor kerülünk szembe, ha valaki elmulasztotta a norma által előírt kötelezettségét, és ennek következményeit a jog eszközeivel kell rendezni.⁵

Asztalos László megfogalmazása szerint a felelősség a kilátásba helyezést, a lehetőségi állapot megjelölését jelenti, míg a felelősségre vonás és az ehhez kapcsolódó konkrét szankció alkalmazása más elnevezést, felelősségi jogkövetkezményt igényel. Ha a felelősség a szankció lehetőségi állapota, a realizált szankció pedig ennek következménye, akkor a felelősség és a különböző realizálódó szankciók között létszakaszbeli eltérés áll fenn.⁶

A polgári jogi felelősség esetében, ahogyan azt Asztalos László is több helyütt megfogalmazza, az eredményből való visszakövetkeztetés alapján indulunk el.⁷ Még inkább igaz ez a polgári jogi felelősség egyik legjellegzetesebb szankciós jogkövetkezményére, a kártérítési felelősségre. A Ptk. 339. § (1) bekezdése szerint aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentesül a felelősség alól, ha

⁵ MARTON Géza: *A polgári jogi felelősség*, Triorg Kft., Budapest, 1993., 14. o.

⁶ ASZTALOS László: „Szankció és felelősség a polgári jogban” in: ASZTALOS László – GÖNCZÖL Katalin (szerk.): *Felelősség és szankció a jogban*. Közgazdasági és Jogi Kvk., 1980.

⁷ 5. l.j. (ASZTALOS).

bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. A kiindulópont azonban nem a jogellenes magatartás, hanem az okozott kár. A jogellenes magatartás okozta kárból következtetünk vissza arra, hogy a magatartás jogellenes volt.

„A kártérítési kötelem fogalmi eleme a károsult vagyonában beállott csorbát helyreütni” – írja Marton Géza.⁸ A polgári jogi kártérítési felelősség fennállhat szerződéses jogviszony keretében okozott kárért (kontraktuális felelősség) és szerződésen kívül okozott kárért (deliktuális felelősség). A Ptk. egy utaló szabály segítségével - néhány eltéréssel - a deliktuális felelősségre vonatkozó szabályokat rendeli alkalmazni kontraktuális felelősség esetén is (lásd Ptk. 318. § (1) bekezdés). A deliktuális felelősség általános alakzatát a Ptk. 339-340. §-ai szabályozzák. A polgári jogi kártérítési felelősségnek négy alapvető feltétele van: kár, jogellenesség, felróhatóság, valamint okozati összefüggés a kár és a felróható tevékenység (mulasztás) között. A figyelembe veendő elemek tehát a következők:

1. A kár. A kár szükségképpen eleme a kártérítési felelősség megállapításának. Ha nincs kár, akkor kártérítési felelősségről sem beszélhetünk, függetlenül attól, hogy a kérdéses magatartás társadalmilag elítélendő vagy akár jogellenes volt-e. Az ún. teljes kártérítési elve alapján a kártérítés mértéke a kár nagyságához igazodik. Ez alapján a polgári jog a klasszikus tipizálás szerint a következő elemeket tekinti a kár részének - s így ezek megtérítését írja elő: a ténylegesen felmerült kár (*damnum emergens*), az elmaradt haszon (*lucrum cessans*), valamint a kár elhárítása, enyhítése körében esetlegesen felmerült költségek.

2. A jogellenes magatartás. A törvény vélelmezi a károkozó magatartás jogellenességét, azaz minden károkozó magatartás jogellenes, hacsak más jogszabály az adott károkozást jogszerűnek nem minősíti, vagy a károsult hozzá nem járult a károkozáshoz. Mindez azzal a következménnyel jár, hogy a jogellenességet a károsultnak az eljárás során nem kell bizonyítania. A jogellenes és rendellenes eredmény (a kár) „avatja” az azt okozó magatartást is jogellenessé.⁹

3. Az okozati összefüggés. A harmadik szükségszerű elem az okozatosság, amely szerint a jogellenes magatartás és a bekövetkezett kár között okozati összefüggésnek kell főnnállnia. Okozati összefüggést akár aktív, vagyis tevételes magatartás, akár passzív magatartás – mulasztás – is megalapozhat. Az okozati összefüggés közvetlen és közvetett is lehet.

4. A felróhatóság. A polgári jogi kártérítési felelősség általános – felróhatósági – alakzatában a fenti három elem együttes megléte esetén sem feltétlenül van helye a kártérítési felelősség megállapításának. Menteseül ugyanis a felelősség alól az, aki bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható, vagyis magatartása nem volt felróható. Az elvárhatóság kérdésének elbírálásánál abból kell kiindulni, hogy mindenkinek úgy kell eljárnia, hogy a kár bekövetkezése megelőzhető legyen. Az elvárhatóság objektív fogalom, a társadalmilag elvárható magatartást jelenti. A törvényben az általában kitétel azt jelenti, hogy a törvény nem

⁸ 4. lj (MARTON), 162. o.

⁹ 5. lj. (ASZTALOS).

egyéni adottságok alapján írja elő a normát, hanem úgynevezett objektív zsinórmértéket alkalmaz. Az adott helyzetben kitétel pedig azt jelenti, hogy a törvény egyediesíti is a társadalmi mércét és azt vizsgálja, hogy az adott helyzetben a konkrét tényállás mellett mi tekintendő elvárhatónak.¹⁰

A felelősség beállásához tehát a rendellenes eredmény, azaz a kár, a jogellenes magatartás, a kettőt közvetlenül vagy közvetve összekötő ok-okozati összefüggés és a felróhatóság elengedhetetlen kellék.

1.2. A kár fogalma

„A kár egy olyan eredmény, amely vagyoni vagy nem vagyoni hátrányokozás, hátrányszzenvedés, vagyoni vagy nem vagyoni csökkenés, ilyennek az elmaradásaként jelentkezik.”¹¹ – írja Asztalos László. A kár a kártérítési felelősség megállapításának központi eleme, ahogyan azt már láthattuk, gondolkodásunkban (legyen az a magyar polgári jog, vagy bármelyik más jogrendszer magánjoga) a kár meglétéből indulunk ki és következtetünk vissza az azt okozó magatartásra. A kár jogellenessége teszi jogellenessé az azt okozó magatartást is.

Eörsi fogalmával, hogy a polgári jog szempontjából mi minősül kárnak, az okozatisági kérdés, mivel az okozatiság jogi relevanciájának határain belül kell minden kárt megtéríteni, ami a jogellenes magatartás folyománya volt. Ez elvi kereteiben azt jelenti, hogy meg kell téríteni a közvetlenül előállott károkat és a közvetve előállott károkat, amennyiben a jogszabály a közvetett okozást nyilvánítja relevánsnak (például vétőképtelen kiskorú esetében a szülő felelőssége), vagy amennyiben az adott esetben a hasonló károk előállta ellen a közvetett okozó felelőssé tételeivel lehet meggyőző hatást gyakorolni.¹² Típusai szerint a kár legáltalánosabb értelemben lehet vagyoni és személyi. A vagyoni kár szintén kétféle: a felmerült kár (*damnum emergens*) és az elmaradt haszon (*lucrum cessans*). Valamint ide vonhatóak még azok az ésszerűen eszközölt költségek és kiadások is, amelyekre a károkozás folytán a károsult rászánta magát, többnyire azért, hogy kárát enyhítse. A tényleges kár és az elmaradt haszon között elvi különbség nem áll fenn, de Eörsi is említi, hogy az elmaradt haszon bizonyítása kétségtelenül nehezebb.¹³

Marton Géza kár-fogalmát segítségül hívva jutunk el a legközelebb ahhoz a szemlélethez, mellyel a tiszta gazdasági kár megérthető. Marton a vagyoni károkat úgy definiálja, hogy a kár, „ha lényegileg tény is, nem egyszerű érzékeink alá eső fizikai jelenség (esemény, történés), hanem voltaképpen csak az ember gondolatvilágában létező, egy meglevő helyzetnek egy elmúlt helyzettel való összehasonlításából adódó különbség, közelebbről az a változás, melyet egy vagyon (maga is fizikai léttel nem bíró jogi fogalom: *universitas iuris*) mutat fel egy bizonyos fizikai történés (esetleg ilyennek hiánya) következtében a vagyon mai állapotának

¹⁰ Complex DVD Jogtár Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez.

¹¹ 5. lj. (ASZTALOS).

¹² EÖRSI Gyula: *Kártérítés jogellenes magatartásért*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1958., 154. o.

¹³ 11. lj. (EÖRSI), 54-55. o.

az illető fizikai történést megelőző állapotával való összehasonlítás alapján.¹⁴ Vagyis a kár egy különbség, gondolati jelenség, mely két állapot összehasonlításából keletkezik.

2. A tiszta gazdasági kár fogalma és fajtái¹⁵

2.1. A tiszta gazdasági kár fogalma

A tiszta gazdasági károk a károsult személyének vagy dolgának károsodása nélkül keletkezett károk.¹⁶ A tiszta jelző azt jelenti, hogy a keletkező gazdasági (pénzügyi) kár nem áll kapcsolatban a károsult dologban vagy személyében eső semmilyen károsodással.¹⁷

A fogalom meghatározása azért nagyon nehéz, mert egy sor teljesen különböző jellegű kár tartozhat egy jelenség körébe. Vegyük példának okáért a híres kábel-esetet ('cable-case'): egy építkezés során Alfa vállalat elvág egy nagyon fontos vezetékét, melynek következtében Béta gyárban megszűnik az áramellátás és így a termelés is. A vezeték a helyi önkormányzat tulajdonában áll, így a vezeték átvágásának kárát az önkormányzat szenvedte el, míg a kiesett termelés miatti elmaradt vagyoni előnyöket Béta társaság próbálja meg érvényesíteni Alfa társasággal szemben. A károkozó magatartás következtében Béta dologában nem esik kár, így Béta kára tiszta gazdasági kár.

Látható, hogy a definíció egyszerűsége ellenére a lefedett esetek bonyolultak és legtöbbször többpólusúak. Azért különlegesek ezek a károk, mert bár a felelősség megítélésének feltételei a legtöbb esetben (látszólag) fennállnak, a bíróságok – egész Európa-szerte – vonakodnak megítélni a tiszta gazdasági károkat, azonban nem tudnak magyarázatot adni ennek okára. Legtöbbször az okozatossággal és a károkozás távoliségével indokolják a döntést, azonban nem született még meg rájuk az egységes és meggyőző elméleti és gyakorlati válasz.

A „miért” kérdésére Bussani és Palmer három lehetséges okot sorakoztat fel. Az első a szakirodalomban csak 'keep the floodgates shut'-ként nevezett érv, azaz a zsilip-érv, mely szerint az ilyen jellegű károk megítélése esetén „kinyitnánk a zsilipeket”. Látni fogjuk, hogy a legtöbb esetben a tiszta gazdasági kárt elszenvedők száma egy adott tényállás esetén igen nagy, ez a réteg, azaz a potenciális igény-érvényesítők köre a károkozó számára a jogellenes magatartás bekövetkezésének időpontjában beláthatatlanul széles. Ha mind érvényesíthetnék igényüket a bíróság előtt, azzal óriási terhet rónánk mind a bíróságokra, mind pedig az ilyen jellegű károk okozóira,

¹⁴ 4. l. (MARTON), 118. o.

¹⁵ Leszögezendő, hogy a tiszta gazdasági kár nem közgazdaságtani, hanem kizárólag jogi kategória, bár a terminológia megtévesztő lehet. Ez nem jelenti azt, hogy ne létezne nagy szakirodalma e károk közgazdaságtani szempontú vizsgálatának, azonban sajnos terjedelmi okok miatt a dolgozat erre nem tér ki. Lásd: Giuseppe DARI MATTIACCI: „The Economics of Pure Economic Loss and the Internalisation of Multiple Externalities” in: Willem H. VAN BOOM – Helmut KOZIOL – Christian A. WITTING (szerk.): *Pure Economic Loss*, Springer, Wien - New York, 2004.; Francesco PARISI: „Liability for pure economic loss: revisiting the economic foundations of a legal doctrine” in: Mauro BUSSANI – Vernon Valentine PALMER (szerk.): *Pure Economic Loss of Europe*, Cambridge University Press, 2003.

¹⁶ Mauro BUSSANI – Vernon Valentine PALMER: „The notion of pure economic loss and its settings” in: Mauro BUSSANI – Vernon Valentine PALMER (szerk.): *Pure Economic Loss of Europe*, Cambridge University Press, 2003., 5. o.

¹⁷ W. VAN GERVEB – J. LEVER – P. LAROCHE: *Tort Law: Scope of protection*, Hart, Oxford, 1998., 44. o.

mivel ahogyan Benjamin N. Cardozo bíró a könyvvizsgáló felelőssége kapcsán fogalmazott, a jogellenes magatartás elkövetésének időpontjában „nem meghatározható a felelősség terjedelme, annak ideje, valamint az sem, hogy a károkozó pontosan kikkel szemben felelős”.¹⁸ Második érvként az szolgál, hogy a nem kézzelfogható dolgokban bekövetkező, pusztán gazdasági károk nem védendőek olyan mértékben, mint a személyben, vagy akár dolgokban bekövetkezett károk. A harmadik érv értelmében pedig az e típusú károkat hagyományosan nem tekintik megtérítendőnek a jogrendszerek.

Véleményem szerint a harmadik érv jelenti a fő dilemmát, azaz annak kérdése, hogy mi tekintendő megtérítendő kárnak és mi nem, védendőek-e a tisztán gazdasági érdekek, avagy sem. E dolgot ezen kérdések megválaszolására tesz kísérletet, különös tekintettel a könyvvizsgáló által harmadik személyeknek okozott tiszta gazdasági károk tekintetében. Előbb azonban vegyük sorra a tiszta gazdasági károk főbb esetcsoportjait.

2.2. A tiszta gazdasági károk fajtái

Bussani és Palmer a tiszta gazdasági kár négy alapesetét különíti el. E taxonómia a kár okozójának és a kár elszenvedőjének relációjában és minőségében rejlő különbségekre épít. Mivel azonban a tiszta gazdasági kár a lehető legkülönbözőbb élethelyzetekben is felmerülhet, e kategóriák meglehetősen nem fedik le a tiszta gazdasági kár előfordulásának összes lehetőségét.¹⁹

a.) Ricochet/tükröződő kár ('relational loss', 'indirekte Schäden')

Tükröződő kárról beszélünk, ha egy független harmadik fél személyében vagy dolgában olyan kár keletkezik, melynek következtében egy vele kapcsolatban álló személy szenved el tiszta gazdasági kárt. Azaz a károkozó magatartás miatt a közvetlen károsult személyében vagy dolgában keletkezik kár, amelynek következtében a közvetett károsultnak gazdasági kára keletkezik. Ez tehát egy háromdimenziós szituáció: az elsődleges károsult kára tükröződik, ezért a másodlagos károsult tiszta gazdasági kárt szenved el.

A legegyszerűbb egy példával bemutatni. Alfa szerződést köt Bétával, melyben vállalja, hogy meghatározott összeg ellenében elvontatja Béta hajóját. Gamma gondatlansága miatt azonban a hajó elsüllyed. Gamma ez esetben tükröződő kárt okozott Alfának, aki így elesik a hajó elvontatásának ellenértékéért kikötött profittól.²⁰ De ide sorolható a már korábban ismer tett kábel-eset is, valamint minden olyan, emberi cselekmény következtében harmadik személyeknél jelentkező negatív externália, mint például az olajkatasztrófák kapcsán a halászoknál, vagy a part menti éttermek tulajdonosainál keletkező károk.

E károk ellen szól, hogy a károkozó számára a harmadik személynél visszatükröződő kár nem előrelátható a károkozó magatartás elkövetésének

¹⁸ Ultramares Corporation v. Touche 174 N.E. 441 (1932).

¹⁹ 15. lj. (BUSSANI – PALMER), 10. o.

²⁰ 15. lj. (BUSSANI – PALMER), 10. o.

pillanatában, a következmények sokszor túl távoliak, vagy nem esnek a normál következmények körébe. (Mindezekről később részletesebben is szólok.)

b.) Áthárított kár ('*transferred loss*')

Az áthárított kár értelmezhető a tükröződő károk egy alkategóriájaként is. Áthárított kárról beszélünk abban az esetben, ha a kár nem annál a személynél keletkezik, aki a károkozó magatartást elszenvedi (elsődleges károsult), hanem vele különleges kapcsolatban álló harmadik személynél (másodlagos károsult). Az elsődleges és a másodlagos károsult között általában valamilyen jogviszony is fennáll, ez lehet bérlet, biztosítási jogviszony, adásvételi szerződés, stb.

A hajós példánál maradva, tegyük fel, hogy Alfa kibérel Béta hajóját áruszállítás céljából. Az áru már berakodásra kész, azonban mielőtt Béta átadhatná a hajót Alfának, Gamma hibájából súlyosan meghibásodik a hajó hajtóműve. Az azonnali javítás nem lehetséges, így Alfa nem tudja használni a hajót. Béta dolgában keletkezik ugyan kár, de a használat joga a bérleti szerződéssel Alfát illeti, így az Alfa által elszenvedett kár áthárított kár.

Ide sorolható a munkavállaló balesetét követően a munkáltatót érő károk esete is. Tegyük fel, hogy Béta, Alfa munkavállalója autóbalesetet szenved el Gamma hibájából. Béta három hónapon keresztül munkaképtelen. Alfa nem bocsáthatja el Bétát, továbbra is fizetnie kell a fizetését a három hónapos távollét alatt is. Ez a Bétára áthárított, átszállt kár, melynek okozója végső soron Gamma.²¹

Ha a károkozó felelőssége egyértelműen fennállna az elsődleges károsulttal szemben, úgy illogikus és igazságtalan lenne, ha nem kellene megtérítenie a harmadik személyre e módon átszálló kárt. A magyar jogban az ehhez hasonló tényállások ezért nem is képeznek speciális kategóriát: ha a kár okozójának felelőssége fennáll az elsődleges károsulttal szemben, ez általában kiterjed az ekképpen másodlagosan károsult személyre is.²²

c.) Infrastruktúrához való hozzáférés kizárásából eredő kár ('*closure of public markets, transportation corridors and public infrastructures*')

Az ilyen típusú tiszta gazdasági károk esetében fizikai károsodás ér olyan köztulajdonban álló dolgokat, melynek használatából harmadik személyek kiesnek, és ennek folytán őket tiszta gazdasági kár éri. Ez történhet például utak, vezetékek megrongálódásával. A megrongálódott dolgok tehát nem magántulajdonban vannak, azonban az ezek használatából való kizárás széles rétegeket érinthet súlyosan. (Ebből az is következik, hogy a zsilip-érv talán itt a legerősebb.)

E körbe tartoznak például az autópályák balesetek miatti elzáródása következtében leálló forgalom miatt keletkező károk: a teherautók késve érkeznek meg a rakománnyal, a munkavállalók késve érkeznek meg munkahelyükre, az ügyvéd nem ér oda a bíróságra, az üzletember fontos üzlet megkötésétől esik el, stb.

²¹ 15. l.j. (BUSSANI-PALMER), 11. o.

²² MENYHÁRD Attila: „Pure Economic Loss in The Hungarian Tort Law” in: Mauro BUSSANI (szerk.): *European Tort Law: Eastern and Western Perspectives*, Stämpfli Publishers Ltd., Berne, 2007., 323. o.

Kérdés, hogy a baleset okozója felel-e az előbbieken felsorolt harmadik személyeknek okozott károkért.

Az e típusú károk elleni érvként szintén az hozható fel, hogy a károkozó számára a harmadik személynél jelentkező nem esnek a normál következmények körébe. Ezek a harmadik személyeknél jelentkező károk legtöbbször azok közé a normál kockázatok közé sorolandók, amiket mindenkinek magának kell viselnie.

d.) Hibás adatban, tanácsban vagy szakértői tevékenységben való bizalomból eredő kár (*'reliance upon flawed data, advice or professional services'*)

Dolgozatomban a tiszta gazdasági károk ezen csoportjának szentelem a legnagyobb figyelmet, hiszen e körbe sorolható a könyvvizsgálat hibás voltából eredő kár is. Nem vitás, hogy megállapítható a felelősség, ha a hibás adat, tanács, vagy vélemény következtében a megbízót (vagy az adat, tanács, vélemény szolgáltatójával más jogviszonyban álló személyt) kár éri. Ez esetben a hibás adat, tanács vagy szakértői tevékenység szolgáltatójának kontraktuális felelőssége áll fenn. Azonban a hibás adatra, tanácsra vagy véleményre döntést alapozhatnak kívülálló, harmadik személyek is, akiket ennek következtében tiszta gazdasági kár érhet.

Példaként említhető a dolgozat második részében bővebben kifejtett könyvvizsgáló által okozott tiszta gazdasági kár: Gamma mint könyvvizsgáló elvégzi Béta társaság éves auditját, melynek során hibásan felülértékeli a Béta által elért profitot. A Gamma által elkészített könyvvizsgálói jelentésre alapozva, az abban foglaltakban bízva Alfa, mint beruházó, megszerzi Béta részvényeinek többségét. Amint azonban később kiderül, hogy a vállalat nem olyan prosperáló, mint ahogyan az a hanyagul elkészített könyvvizsgálói jelentésből következett volna, a részvények árai meredeken zuhanni kezdenek, Alfa túlrad a részvényeken, ám csak a fizetett összeg felét kapja így vissza. Alfa kára tiszta gazdasági kár.

Hasonlóképpen tiszta gazdasági kár érhet bankokat is, amennyiben az adósról kiderül, valójában mégsem olyan likvid, mint amilyennek a könyvvizsgálói, vagy egyéb szakértői jelentésből korábban tűnt. A 2008-ban kirobbant hitelpiaci válság egyik oka is éppen az volt, hogy felületes hitelbírálókat alapozva jutottak jelzálogkölcshöz olyan „rossz” adósok, akik aztán nem tudtak törleszteni (ez vezetett az ún. *subprime-válsághoz*). Amennyiben például a hitelbírálót egy kiszervezett harmadik cég végzi, a bank harmadik személyként tiszta gazdasági kárt szenved el, ha az adós nem tudja törleszteni a kapott kölcsönt és a jelzálogként lekötött ingatlan a piac túltelítettsége miatt nem, vagy csak lényegesen áron alul adható el.

3. A tiszta gazdasági károkért való felelősség

3.1 Nemzetközi kitekintés

Anélkül, hogy a különböző jogrendszerek kártérítési jogát részletesen vizsgálnám, röviden ismertetem a tiszta gazdasági kár problematikájához való

hozzállásukat. A tiszta gazdasági kár kárként való elismerése és a kártérítési felelősség megállapítása még az erre leginkább nyitott jogrendszerekben sem lehetséges teljes körben. Azonban ahogyan azt egyre szélesebb körű „térnyerése” is mutatja, az ilyen jellegű kárigények teljes körű elutasítása sem indokolt. A tiszta gazdasági károk esetében tehát óriási jelentősége van a felelősség korlátozásának. Ahogy Willem H. Boon fogalmaz: képzeljük csak el a következményeit annak, ha egy hanyagul eljáró gazdát tennénk felelőssé egy egész Európát sújtó száj- és körömfájás járványért. Eltekintve attól, hogy a gazda rövid úton csődbe menne, az ilyen jelenségeknek súlyos és messze ható szociális, valamint gazdasági következményei lennének.²³

Szükség van tehát olyan eszközökre, amelyek segítségével a kártérítési felelősség tiszta gazdasági károk esetében „racionalizálható”. Willem H. van Boom szerint ezen eszközök: az okozatosság, valamint a gondossági követelmények korlátozása (*'limit the ambit of uncodified duties of care'*).

A leggyakrabban alkalmazott korlátként van Boom az okozatossággal kapcsolatos módszereket említi, mint az előreláthatóság, a 'remoteness', vagy a károkozás közvetettségének vizsgálatát. Véleménye szerint azonban ezen klasszikus eszközök nem mindig képesek a kívánt hatás elérésére, erre jó például szolgál az előreláthatóság követelménye: egy könyvvizsgáló előre tudhatja, hogy jelentése a széles nyilvánosság elé kerül majd és arra esetleg független harmadik személyek üzleti döntéseket alapozhatnak, ebben az esetben tehát a felelősség korlátozására alkalmatlan az előreláthatósági teszt.

3.2. A tiszta gazdasági károk a magyar magánjogban

„A közvetett károk parttalan határaitól van szó, ahol nincs megnyugtató, leszűrhető megoldás.”²⁴

„A magyar magánjog számára ismeretlen a tiszta gazdasági kár fogalma. Azonban ha azt vizsgáljuk, hogy milyen módon korlátozza a magyar bírói gyakorlat a kártérítési felelősséget, az sokban hasonlít más jogrendszereknek a tiszta gazdasági kárhoz való hozzáállásához” – írja Menyhárd Attila. Felmerülhet az olvasóban a kérdés, vajon miért is fontos számunkra a tiszta gazdasági károk vizsgálata. A válasz több rétegű. Egyrészt azért, mert a károknak egy olyan különleges csoportjáról van szó, melyek bonyolult, legtöbbször a felelősség korlátozását igénylő tényállások, egységes válaszok nélkül. Kártérítési jogunk sajátossága miatt e válaszokat nem találjuk meg polgári jogi kódexünkben, azonban a bírói gyakorlat is nagyon hiányos e téren. A gyakorlat számára a jogtudománynak kellene kapaszkodót nyújtania, viszont a magyar civilisztikai jogtudomány eddig méltatlanul elhanyagolta a

²³ Willem H. VAN BOOM: „Pure Economic Loss: A Comparative Perspective” in: Willem H. VAN BOOM – Helmut KOZIOL – Christian A. WITTING (szerk.): *Pure Economic Loss*, Springer, Wien - New York, 2004.

²⁴ EÖRSI Gyula: „A közvetett károk határai” in: NÉMETH János – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Emlékkönyv Beck Salamon születésének 100. évfordulójára (1885-1985)*. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi valamint Polgári Eljárásjogi Tanszéke és a Budapesti Ügyvédi Kamara kiadványa, 1985.

kártérítési tényállások ezen csoportját. (Hiszen az egyes tényállások egy meghatározó jellemvonás alapján összefoglalható csoportjáról beszélünk.)

Ezen tényállások a magyar jog számára – mint azt a következőkben láthatjuk – bonyolult okozatossági kérdéseknek tűnnek, holott a valódi kérdés az lenne – és ezt a tiszta gazdasági károkról való gondolkodás közben mindig észben kell tartanunk –, hogy mik a megtérítendő károk és mik nem. A magyar joggyakorlat és elmélet azonban az e típusú károkat általában az okozatosság, azon belül is elsősorban a közvetett károk kérdése alá szubszumálja. Ezért van olyan nagy szerepe a következőkben tárgyalt okozatossági és felelősség-korlátozási problematikának.

„A magyar kártérítési jog nyitott szabályok rendszere” - írja Menyhárd Attila.²⁵ Véleménye szerint ezen nyitott szabályok széles jogkört biztosítanak a bíróságok számára és ezáltal a magyar kártérítési jog tulajdonképpen megfeleltethető a Walter Wilburg által leírt rugalmas rendszernek.²⁶ Azaz a Ptk. a konkrét ügyek megítélését mind a felróhatóság, mind pedig az okozati összefüggés kapcsán a bíróságokra bízza, így a kártérítési felelősséget korlátozó elemeket valójában nem a törvényben, hanem a bírósági gyakorlatban találhatjuk meg. A bírói gyakorlat mégis szegényesnek mutatkozik két okból is: egyrészt a rendszerváltás előtti gazdasági viszonyok inkompatibilisek voltak a tiszta gazdasági kár koncepciójával, valamint az esetek többsége már a bizonyítás hiánya miatt elbukik, és nem jut el a legfelsőbb bírói fórumig.²⁷

A Ptk. 355. § (1) bekezdése szerint a kárért felelős személy köteles az eredeti állapotot helyreállítani, ha pedig az nem lehetséges, vagy a károsult azt alapos okból nem kívánja, köteles a károsult vagyoni és nem vagyoni kárát megtéríteni. A kártérítési jog rugalmas rendszerének elemeként a kárfogalom is nagyon tág. A teljes kártérítés elve következtében cél a teljes reparáció, függetlenül a kár természetétől. Szintén nem tesz különbséget a törvény közvetlenül vagy pedig közvetve okozott károk között.²⁸ Tehát a tiszta gazdasági károkat is meg kell téríteni, amennyiben azok polgári jogi értelemben vett kárnak minősülnek.

A tiszta gazdasági károk vagyoni károk. Azonban nem lehet őket a vagyoni károk hagyományos rendszerezésébe illeszteni. A kábel-eset kapcsán felmerülhet a kérdés: miért nem igazán tekinthető elmaradt haszonnak a tiszta gazdasági kár? Nos, némely esetben fedi egymást a két kategória. Mégsem állítható ki egyértelműen, hogy a tiszta gazdasági kár megegyezik az elmaradt haszon fogalmával. „Az elmaradt haszon a kár valamilyen negatív formában való megjelenítődése. Itt a kár nem a károsult vagyonában - vagy a könyvelésben - de facto kimutatható veszteség formájában, hanem egy jövőbeli, remélt nyereség (bevétel) elmaradásában mutatkozik meg.”²⁹ Azaz ide tartozik minden olyan tisztán gazdasági kár, amely egyben egy jövőben realizálandó nyereség, bevétel elmaradása is. Nem sorolható azonban az elmaradt haszon kategóriájába az a tiszta gazdasági kár, ami például egy ingatlan, vagy egy társaság értékében beálló csökkenésként jelenik

²⁵ 21. l. (MENYHÁRD), 323. o.

²⁶ Walter WILBURG: *Entwicklung eines beweglichen Systems im bürgerlichen Recht*, Kienreich Verlag, 1950.

²⁷ 21. l. (MENYHÁRD), 323. o.

²⁸ Lásd még: GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*. Grill Kiadó, 1932., 671. o. (Különbség gazdasági károk esetében szándékos károkozás és hanyagság között.)

²⁹ BÁRDOS Péter: *Kárfelelősség a Polgári Törvénykönyv rendszerében*, HVG Orac Könyvkiadó, Budapest, 2001., 53. o.

meg. Ebből is látható, hogy a vagyoni károk általános felosztásába nem illeszthető be a tiszta gazdasági kár, nem tehető egyenlőségjel egyik kategória és a tiszta gazdasági kár fogalma közé sem. Ha mégis kategorizálni szeretnénk a károkat, akkor angol '*tangible-intangible*' (azaz kézzelfogható, tapintható és kézzel meg nem fogható) kifejezés a legtalálhatóbb. Ilyen károk esetében ugyanis mindig valamilyen '*intangible*', azaz nem kézzelfogható értékben esik kár. Ez pedig egyformán lehet vagyonban beállt értékcsökkenés, elmaradt vagyoni előny, vagy a hátrány kiküszöböléséhez szükséges költség.

Ahogy már korábban említésre került, a tiszta gazdasági károk esetében, ha a kár maga meg is határozható, az igény mégis sok esetben az okozati összefüggés hiánya miatt kerül elutasításra, valamint az e típusú károkat legtöbbször az okozatosság problémája (ezen belül is a közvetett okozatosság problémája) köré csoportosítja a jogtudomány. Ezért is esszenciális kérdés az okozati összefüggés vizsgálata e dolgozatban.

Az okprobléma tudományos vizsgálata a jogtudományban azóta létezik, mióta a filozófiai és természettudományi vizsgálódások az okfogalom mibenlétét megvilágították.³⁰ Az okozatosság vizsgálata során a jogilag releváns okok kiválasztása a cél, ezek jellemzőit Eörsi így foglalja össze:³¹

- a jogi ok mindig emberi magatartás,
- méghozzá akaratlagos, tudatos magatartás,
- a jogi ok mindig jogellenes magatartás (épp az okozatosság teszi jogellenessé a magatartást) és
- a jog eszközeivel elvileg befolyásolható magatartás (például a kiskorú személy magatartása a jog által nem minősül befolyásolhatónak, ezért esetében a szülő felel).

A tiszta gazdasági károk szempontjából különös jelentősége van a közvetett károk kérdésének, hiszen ezen károkat legtöbbször csupán közvetett károknak minősítik, azok speciális jellemvonásai kiemelése nélkül. Amikor Eörsi a közvetett károkról ír, indirekt egy, a tiszta gazdasági kárt (pontosabban tükröződő kárt) megvalósító esetet hoz fel példának: egy speciális gép javítására Budapestről vidékre rendelnek ki egy különleges szakképzettséggel rendelkező szerelőt, akit a pályaudvarra menet elgázolnak. Megsérül, keresetvesztéseget szenved el, ahol pedig a szerelést el kellett volna végeznie, a gyártás tovább áll, ezzel növekszik az elmaradt haszon és az ott dolgozók keresetvesztése. Eörsi szerint a gázoló felelőssége ez esetben csak a sérülés és a szerelő keresetvesztésére terjed ki, annál tovább nem.³² Azaz a gép üzemeltetője és az ott dolgozók tükröződő tiszta gazdasági kára meglátása szerint már nem érvényesíthető, még akkor sem, ha a károkozó magatartása megfelel a fenti feltételeknek. Ennek oka, hogy ezek károk bekövetkezte a károkozó magatartásnak nem normális következményei, ezért a károkozó nem is tehető felelőssé értük.

³⁰ 4. lj. (MARTON), 122. o.

³¹ 11. lj. (EÖRSI), 60-61. o.

³² 11. lj. (EÖRSI), 63. o.

Érezzük, hogy a megoldás helyes, azonban – ahogyan azt a későbbiekben majd a könyvvizsgáló felelőssége kapcsán láthatjuk – nem minden esetben ilyen könnyen eldönthető kérdésről van szó. Vizsgáljuk meg tehát közelebbről a közvetett károk fogalmát. „Közvetett kárról akkor lehet beszélni, ha a károkozó magatartás folytán több káresemény következik be, amelyek az ok-okozati láncolatban közelebb, illetve távolabb helyezkednek el. E távolabb elhelyezkedő, áttételesebb káreseményeket tekint a jogtudomány közvetett kárnak.”³³ A közvetett károk esetében a kár mindig más, azaz nem ugyanabban a hátrányban jelentkezik.

A közvetett károkért való felelősség nem feltétlenül terjed ki minden távoli kárkövetkezményre, de az teljesen bizonytalan, hogy meddig a pontig terjedjen a felelősség. A felelősség határvonalát ugyanis elvileg bármelyik szakaszban meg lehet vonni. Eörsi szerint az okozati láncolat megléte csupán előfeltétele, mégpedig mellőzhetetlen feltétele a kár megítélésének. Ha ez fennáll, kérdéses, hogy a kárkövetkezményt még relevánsnak lehet-e tekinteni vagy sem, de az okozati összefüggés önmagában nem elegendő ahhoz, hogy a bíróság a közvetett kárt megítélje. Eörsi úgy véli, az ilyen esetekben a bíróság nem akkor marasztalja az alperest, ha valóban fennáll az okozati összefüggés, hanem ha úgy látja, marasztalni kell az alperest. Ilyen körülmények között a teljes kártérítés elve *summum ius, summa iniuria*. Ez ellen pedig a kártérítési kötelezettség korlátozásával kell védekezni.³⁴

A Polgári Törvénykönyv nem foglalkozik a felelősség korlátozásával, hanem – rendkívüli méltánylást érdemlő körülmények fennforgása esetében – a bírónak adja meg a jogot, hogy a kártérítést mérsékelje (Ptk. 339. § (2) bek.). A Ptk. miniszteri indokolása leszögezi, hogy a törvény „nem tesz különbséget közvetlen és közvetett okozás között. Ennélfogva nincs akadálya annak, hogy a bíróság a közvetett okozást is relevánsnak tekintse.” A felelősség mérséklésére csak kivételes esetekben kerülhet sor, amikor „a teljes kártérítés inkább romboló mind erkölcsileg nevelő hatású”, vagy egyébként sem volna biztosítható. „Ennek túlságosan gyakori alkalmazása viszont a felelősséget fellazítaná és a társadalmi, valamint a személyi tulajdon védelmét súlyosan sérthetné.”³⁵

Eörsi Gyula, akinek a felelősségelmélete talán a leginkább befolyásolta a magyar kártérítési jog jelenlegi formájának kialakulását, a kártérítési felelősség korlátait a következőkben fogalmazta meg egy, a közvetett kártérítési felelősségről szóló esszéjében:

- a felelősség korlátozása az előrelátható károkra,
- az adekvát kauzalitás elve,
- a rendszerinti következmények relevanciájának elve,
- az okozatossági összefüggés távoli voltának vizsgálata (remoteness)³⁶,
- a szerves okozati összefüggés relevanciájának elve,

³³ FUGLINSZKY Ádám – MENYHÁRD Attila: „Felelősség „közvetett” károkozásért - Műhelybeszélgetések a Szladits Szemináriumban” *Magyar jog* 2003/5.

³⁴ 23. lj. (EÖRSI).

³⁵ *A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása, továbbá a Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. számú törvényerejű rendelet.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1963., 367–370. o.

³⁶ A következmény nem lehet túl távoli, azaz „remote”.

- kockázattelepítési szempontok,
- az arányosság elve,
- a tényleges kár és a fenyegető veszély közötti ésszerű összefüggés relevanciája.³⁷

Menyhárd Attila ezen módszerek alapján a kártérítési felelősség korlátozását az alábbi esetekben látja elfogadhatónak:

- ha a kár megvalósulása a károkozó számára nem látható előre,
- ha a kár bekövetkezésének valószínűsége nagyon kicsiny, teljesen atipikus (adekvát kauzalitás),
- ha a kár bekövetkezte a károkozó magatartásnak nem normális (túlságosan váratlan) következménye,
- ha a bekövetkezett kár a károkozó magatartástól az okozatosság tekintetében túl távoli,
- ha a bekövetkezett kár és a károkozó magatartás között bár fennáll az ok-okozati viszony, de ez a kapcsolat nem tekinthető „szerves” kapcsolatnak,
- ha a kár bekövetkezése a normális kockázati határon belül esik,
- ha a károkozó magatartás súlyossága nem arányos az okozott kár értékével.³⁸

Összefoglalva tehát a tiszta gazdasági károk a magyar polgári jogban olyan vagyoni károk, melyek nem sorolhatóak be a '*damnum emergens*' – '*lucrum cessans*' kategóriákba, hanem egy ettől független csoportosítást tesz lehetővé. A magyar bírói gyakorlat és magánjogtudomány ezeket a tényállásokat az okozatosság problémaköréhez kapcsolja, így a közvetett károk és a felelősség korlátozásának kérdése kapcsán merülnek fel leggyakrabban.

A következőkben a dolgozat második része a tiszta gazdasági károk egy speciális csoportját, a könyvvizsgálók által harmadik személyeknek okozott tiszta gazdasági károkat vizsgálja.

4. A könyvvizsgáló felelőssége

4.1 A könyvvizsgálat fogalma, a könyvvizsgáló garanciális szerepe

A könyvvizsgáló garanciális szerepének vizsgálata azért fontos számunkra, mivel felelőssége is társadalmi szerepéhez igazodik. Amikor tehát a könyvvizsgáló felelősségének terjedelmét szeretnénk meghatározni, először azt kell tudnunk, mik a vele szemben fennálló társadalmi elvárások. A fő kérdés tehát az kell legyen: mi a könyvvizsgáló kötelezettsége?

A könyvvizsgáló funkciója a gazdasági társaság működése során kettős. Egyrészt („befelé”) a gazdasági társaság menedzsmentje és felügyelő bizottsága számára nyújt támogatást a döntéshozatal illetőleg a társaság működésének

³⁷ 23. lj. (EÖRSI).

³⁸ 21. lj. (MENYHÁRD), 323. o.

ellenőrzése során részben ellenőrzési, részben pedig tájékoztatási természetű tevékenységgel, másrészt pedig („kifelé”) a nyilvánosság irányában számviteli garanciális és hitelesítő funkciója van mindazok irányában, akik a nyilvánosságra hozott mérleg (beszámolóban) vagy a könyvvizsgáló által auditált más nyilatkozat (tájékoztató) rendszerinti címzettjei. Ezzel a társaság jogszabályszerű könyvvezetésében és számviteli nyilvántartásainak, kimutatásainak és beszámolóinak a jogszabályi előírásoknak megfelelő elkészítésében érdekelt kívülállók számára a társasági könyvvitel jogszabályszerűségét és hitelességét igazolják, továbbá befolyásolják a potenciális befektetők döntéseit. A könyvvizsgálók így tevékenységükkel hozzájárulnak az egész tőkepiac biztonságos működéséhez.

A magyar polgári jog nem nyújt olyan konkrét szabályozást, amelyből a könyvvizsgálóval szembeni elvárások, továbbá a könyvvizsgáló polgári jogi felelősségének terjedelme, illetőleg annak korlátai levezethetők lennének. Nagyon kevés támpontot nyújt a könyvvizsgáló feladatait meghatározó társasági jogi és számviteli szabályozás is.

A társasági jogi szabályozás két támpontot ad: a Gt. 40. § (1) bekezdése szerint a gazdasági társaság legfőbb szerve által választott könyvvizsgáló feladata, hogy gondoskodjon a számviteli törvényben meghatározott könyvvizsgálat elvégzéséről, és ennek során mindenekelőtt annak megállapításáról, hogy a gazdasági társaság számviteli törvény szerinti beszámolója megfelel-e a jogszabályoknak, továbbá megbízható és valós képet ad-e a társaság vagyoni és pénzügyi helyzetéről, működésének eredményéről. A Gt. 44.§ (2) bekezdése pedig előírja, hogy ha a könyvvizsgáló megállapítja, illetve egyébként tudomást szerez arról, hogy a gazdasági társaság vagyonának jelentős csökkenése várható, illetve olyan tényt észlel, amely a vezető tisztségviselők vagy a felügyelőbizottság tagjainak e törvényben meghatározott felelősségét vonja maga után, köteles a gazdasági társaság legfőbb szervének összehívását kezdeményezni. Ha a legfőbb szerv ülésének összehívására nem kerül sor, illetve a jogszabályok által megkívánt döntéseket nem hozza meg, a könyvvizsgáló erről a társaság törvényességi felügyeletét ellátó cégbíróságot értesíti.

A könyvvizsgáló elhelyezkedését a vállalati struktúrában jól szemlélteti az alábbi ábra:

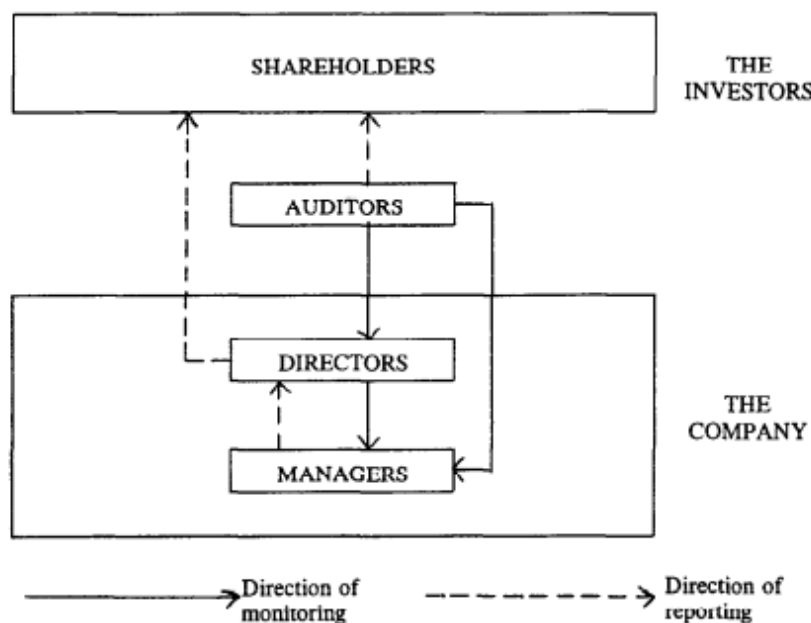

Fig. 2. Business company model of corporate governance.

Forrás: Christopher J. NAPIER: *Intersections of law and accountancy: Unlimited auditor liability in the United Kingdom; Accounting. Organisations and Society*, Vol. 23. No. 1.

A számvitelről szóló 2000. évi C. törvény 155. § (1) bekezdése alapján a könyvvizsgálat célja annak megállapítása, hogy a vállalkozó által az üzleti évről készített éves beszámoló, egyszerűsített éves beszámoló, továbbá az összevont (konszolidált) éves beszámoló e törvény előírásai szerint készült, és ennek megfelelően megbízható és valós képet ad a vállalkozó (a konszolidálásba bevont vállalkozások együttes) vagyoni és pénzügyi helyzetéről, a működés eredményéről. A könyvvizsgálat során ellenőrizni kell az éves beszámoló, az összevont (konszolidált) éves beszámoló és a kapcsolódó üzleti jelentés adatainak összhangját, kapcsolatát is.

A könyvvizsgáló felelősségére vonatkozó szabályt találunk a Magyar Könyvvizsgálói Kamara Szakértői Bizottságának közérdekű szakmai állásfoglalásai körében. A 24. pont két kérdéssel foglalkozik. Arra a kérdésre, miszerint megtámadható-e a könyvvizsgáló záradéka, a válasz így hangzik: „A könyvvizsgáló jelentését a 700. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard pénzügyi kimutatásokra vonatkozó vélemény kialakítása és jelentéskészítés, a 705. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard a független könyvvizsgálói jelentésben szereplő vélemény minősítése, és a 706. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard figyelemfelhívó bekezdések és egyéb kérdések bekezdések a független könyvvizsgálói jelentésben előírásai szerint köteles elkészíteni. Ebben rögzíti egyetértő, esetleg eltérő véleményét. Amennyiben a jelentésben rögzített záradék nem megalapozott, vagy elfogultságot tükröz, a Magyar Könyvvizsgálói Kamara Etikai Bizottságánál lehet eljárást kezdeményezni. A könyvvizsgáló a Ptk. szabályai és

megkötött szerződése szerint felelős az adott véleményéért.”³⁹ A standardok jelentősége a kártérítési felelősség megállapítása során abban rejlik, hogy a felróhatóság vizsgálata során képet kapunk arról, melyek azok az objektív követelmények, melyeknek egy könyvvizsgálónak meg kell felelnie.

A törvényi előírások megsértése, a szabályozásban előírt követelményeknek meg nem felelő magatartás nyilvánvalóan megalapozhatja a könyvvizsgáló felelősségét, azonban a polgári jogi felelősség szempontjából ezek az előírások nem fedik le teljes körűen a könyvvizsgálóval szemben támasztott elvárásokat. A polgári jogi felelősség általános szabályának tényállása azonban képes közvetíteni - és az általános társadalmi elvárásokkal összhangban nem lévő magatartás szankcionálásával kikényszeríteni - a könyvvizsgálóval szemben támasztott, de a törvényekben kifejezetten nem szabályozott társadalmi elvárásokat is. A polgári jogi felelősséget az a magatartás alapozza meg, amely jogellenes, és amely nem felel meg az adott helyzetben elvárható magatartás követelményének, azaz amely nincs összhangban az adott helyzetre irányadó általános magatartási standardokkal.

Felelősségi és kockázatviselési szempontból a könyvvizsgáló helyzetének egyik sajátosságát az adja, hogy a könyvvizsgáló a tevékenységét a gazdasági társasággal kötött szerződés alapján és a gazdasági társaság részére végzi, azonban megállapításaira – akár abban, hogy ellátja-e és milyen záradékkal a gazdasági társaság mérlegét – más piaci szereplők is döntéseket alapozhatnak. Ezért tevékenységének hatása túllép a társasággal fennálló jogviszonyának keretein.

A gazdasági társasággal szembeni felelősség alapvető vonását az adja meg, hogy a könyvvizsgáló és a társaság között szerződéses kapcsolat áll fenn. A gazdasági társaság és az annak könyvvizsgálatát ellátó könyvvizsgáló így szoros kapcsolatban vannak egymással; a szerződés alapján a könyvvizsgáló maga vállalja fel azt, hogy a társaság érdekében eljárva közreműködik abban – és felelősséget is vállal azért –, hogy a gazdasági társaság a számviteli szabályoknak megfelelően működjön. Ez a szoros kapcsolat, amelynek alapján a könyvvizsgáló számára a gazdasági társaság érdekei nyilvánvalóak, *alapértékelésként a könyvvizsgáló felelősségének irányába mutat* azokban az esetekben, amelyekben a könyvvizsgáló a szerződésben vállalt vagy a szerződésben vállalt pozíciójánál fogva jogszabály által rá rótt kötelezettségek megsértésével a társaságnak kárt okoz. A könyvvizsgálónak a gazdasági társasággal szembeni felelőssége – a könyvvizsgáló és a gazdasági társaság között fennálló megbízási jogviszony alapján – elsősorban mint szerződésszegésért való felelősség jelentkezik, amelyre a megbízási szerződés megszegéséért való felelősség szabályait kell alkalmazni.

A könyvvizsgálónak a harmadik személyekkel szembeni felelősségét azért nehéz alapértékeléshez kötni, mert a könyvvizsgálónak a harmadik személyekkel szembeni felelőssége nem képez homogén tényálláscsoportot. A könyvvizsgálónak a harmadik személyekkel szemben való felelőssége felmerülhet az éves mérleg és beszámoló auditálásával (vagy éppen annak elmaradásával) kapcsolatban, nagyobb nyilvánosságra kerülő más nyilatkozatok (pl. értékpapír-kibocsátáshoz kapcsolódó tájékoztató) tartalma kapcsán, továbbá felmerülhet akként, hogy nem

³⁹ A Magyar Könyvvizsgálói Kamara honlapja (<http://www.mkvk.hu/tudastar/allasfoglalasok>).

a könyvvizsgálónak nyilvánosságra nem kerülő nyilatkozatát a társaság vagy olyan személy, akinek azt a társaság átadta, harmadik személy részére továbbítja. A kárt szenvedő harmadik személyek lehetnek a társaság tagjai, befektetők, hitelezők vagy más pozícióban lévő piaci szereplők is. Ráadásul például a mérleg auditálásával kapcsolatban nemcsak a társaság pénzügyi helyzetét nem megfelelően tükröző mérleg záradékolása, hanem a társaság pénzügyi helyzetét megfelelően tükröző mérleg záradékolásának megtagadása (vagy a záradék indokolt korlátozásának elmaradása) vagy a záradék indokolatlan korlátozása is kártérítési igényt alapozhat meg. A potenciális károsult csoportok sem homogének: kis- és nagybefektetők, többségi és kisebbségi tulajdonosok, szállítói és banki hitelezők pozíciója nagyon eltér abból a szempontból, hogy maguk mennyire tudnak a könyvvizsgáló tevékenységétől függetlenül ésszerűen egyéb információforrást igénybe venni, mielőtt döntéseiket meghozzák. A harmadik személy a gazdasági társaság könyvvizsgálójával szerződéses jogviszonyban nincsen, ezért perlése szükségképpen szerződésen kívüli kártérítési igényen alapszik.

E dolgozat a könyvvizsgáló harmadik személyekkel szembeni felelősségének bemutatására hivatott, mivel ez a kör szenved el az első részben már bemutatott tiszta gazdasági kárt.

4.2. A kérdésfelvetés aktualitása

„A társaságok pénzügyi kimutatásának ellenőrzését európai szintű jogszabályok írják elő (ez az úgynevezett „jog szerinti könyvvizsgálat”). A könyvvizsgáló a pénzügyi kimutatás alapján független véleményt készít a társaság pénzügyi helyzetéről. A könyvvizsgáló szerepe tehát igen fontos: növeli a befektetők bizalmát, és ezáltal hozzájárul a pénzügyi piacok stabilitásához.” – olvashatjuk az Európai Bizottságnak a jog szerinti könyvvizsgálók és könyvvizsgáló cégek polgári jogi felelősségének korlátozásáról szóló ajánlásában. A hatásvizsgálat megállapítja, hogy az EU-ban működő könyvvizsgáló társaságok igen nagy felelősségi kockázattal szembesülnek. Ugyanakkor ma még nem áll a rendelkezésükre olyan biztosítási kapacitás, amellyel ilyen jellegű kockázati kitettségüket csökkenthetnék. „A könyvvizsgálói piac jelenlegi szerkezetét tekintve fennáll a veszélye – állapítja meg a hatásvizsgálat –, hogy ezek a felelősségi kockázatok, valamint a hiányzó biztosítási lehetőségek elrettentik a könyvvizsgálókat attól, hogy valamely jegyzett társaság könyvvizsgálatát vállalják. A Bizottság szolgálatai úgy látják, amennyiben nem szűnnek meg a jelenlegi strukturális akadályok (a felelősségi kockázat, illetve a biztosítási lehetőség hiánya), aligha lesz elképzelhető, hogy a közepes méretű könyvvizsgáló társaságok jelentős alternatívaként jelenjenek meg az európai tőkepiacokon a négy nagy piacvezető könyvvizsgáló társasággal (Big 4) szemben.”⁴⁰

Azaz e (nézőpontunk szerint) polgári jogi probléma súlyosan kihat a piaci szereplők viselkedésére is. A könyvvizsgálói piac torzul azáltal, hogy csak a nagyon

⁴⁰ A Bizottság ajánlása a jog szerinti könyvvizsgálók és könyvvizsgáló cégek polgári jogi felelősségének korlátozásáról http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/summary_hu.pdf.

nagy tőkével rendelkező társaságok képesek fennmaradni, azonban egy nagyobb „bukás” esetén e nagy tőkés szereplők is könnyen összeomolhatnak, ha a felelősség korlátozásának nincsenek meg a jogi lehetőségei. 2002-ben, az amerikai Enron vállalat példátlan méretű csődje következtében például eltűnt a piacról a vállalat könyvvizsgálója is, a világméretű Andersen LLP.⁴¹ Látható tehát, hogy egyetlen piaci szereplő bukása elég ahhoz, hogy magával sodorjon egy nemzetközi könyvvizsgáló céget. Kártérítési tényállások alapján tehát akár az egész piacszerkezet megváltozhat, meghatározó piaci szereplők mehetnek csődbe egyik pillanatról a másikra. További nemkívánatos hatása lehet egy ilyen változásnak az a tény is, hogy a könyvvizsgáló cég csődje következtében nem tudja megfizetni a kártérítési összeget sem.

A polgári jogon belül maradvá is érdekes terület a könyvvizsgáló által harmadik személyeknek okozott károk vizsgálata. Bár kevés az ezzel kapcsolatos ügy, ezek mindig nagyon nagy értéket képviselő ügyek. Példaként említhető a későbbiekben részletesen is elemezendő, a Bírósági Határozatok tárában 2008-ban 245. szám alatt megjelent határozat, melyben a felperesek keresetükben kártérítés címén összesen 171 015 951 832 Ft tőke, valamint ennek kamatai megfizetését kérték. Mind a kár megállapítása, mind az okozatosság és a felróhatóság létének, vagy hiányának vizsgálata súlyos kérdéseket vet fel.

Felmerülhet bennünk a kérdés: vajon lehet-e egyáltalában általános következtetéseket levonni, vagy olyan sok különböző tényállással állunk szemben, melyeket esetről esetre, a körülmények által meghatározott szempontok alapján lehet vizsgálnunk. E dolgozat célja annak bemutatása, hogy melyek azok a szempontok, melyeket minden esetben értékelni kell a könyvvizsgáló felelősségének megállapítása során.

Ahogy a Bizottsági ajánlás fogalmaz: „A könyvvizsgálói szolgáltatások két alapelven működnek: 1) elengedhetetlen, hogy a társaságok saját igényeiknek megfelelően, méltányos áron választhassanak maguknak könyvvizsgálót, 2) ugyanilyen fontos, hogy azok, akik befektetnek egy társaságba, döntésüket színvonalas ellenőrzés alapján kialakított, független könyvvizsgálói véleményre alapozhassák.”⁴² Ennek következtében azonban rendkívüli módon kiszélesedik azon személyek köre, akik kártérítési igénnyel lépnek fel a könyvvizsgálókkal szemben. „Fennáll a kísértés, hogy a felperesek minden olyan esetben kárigénnyel lépjenek fel ellene, amikor a vizsgált társaságnál törvénysértésre derül fény. Sokan úgy látják, csőd esetén a könyvvizsgáló majd rendelkezik a kártérítéshez szükséges pénzügyi forrásokkal. Ezért fennáll annak a veszélye, hogy a könyvvizsgáló társaságokat akkor is „fejőstehénnek” tekintik, ha a törvénysértést a társaság követte el, nem pedig a könyvvizsgáló, viszont a könyvvizsgáló nem fedezte fel.”⁴³

Ahogy a nemzetközi kitekintésben is láthatjuk majd, a bíróságok egész Európa-szerte (de igaz ez a tengeren túlra is) vonakodnak kártérítést megítélni ilyen esetekben. (Kivételt képeznek ez alól azon esetek, amikor a könyvvizsgáló szándékos

⁴¹ Így lett a Big Five-ből Big Four. A Big Four megjelölés a négy legnagyobb könyvvizsgáló céget jelenti. Ezek: PwC, Deloitte, Ernst & Young, KPMG.

⁴² 39. lj. (Bizottsági Ajánlás).

⁴³ 39. lj. (Bizottsági Ajánlás).

csalásáról van szó, ide sorolható az Enron-botrányba keveredő Arthur Andersen LLP esete is.) Azonban ha a könyvvizsgáló felelősségét nem állapítják meg a bíróságok, elveszik a kártérítési jog preventív hatása, így tehát kijelenthetjük: nem célszerű úgy állást foglalni, hogy a könyvvizsgálók (nem szándékos) mulasztása esetén nem felelnek. Ahogy azt a Bizottság ajánlásából is kiderült számunkra, a jelenlegi beláthatatlan és felmérhetetlen felelősségi kockázat sem tartható jelenség. Ezért álláspontunk szerint a könyvvizsgáló felelősségét mindenképpen korlátozni kell.

4.3. Érvek és ellenérvek

Helmut Koziol tanulmányában a következő érveket soroltatja fel a könyvvizsgáló harmadik személyekkel szembeni kártérítési felelőssége mellett és ellen.⁴⁴

A felelősség ellen szóló érvek:

1. 'Floodgate-argument', azaz óriási és meghatározatlan a lehetséges kárigények száma.
2. A könyvvizsgáló és e harmadik személyek között nem áll fenn szerződés, így e kapcsolat a jog által nem annyira „közelinek ítélt”, a harmadik személyek kára csak közvetett kár.
3. Az előreláthatóság korlátozott: a könyvvizsgáló nem minden esetben tudhatja pontosan, hogy kik (mely személyek) hagyatkoznak az ő kijelentésére (jelentésére) és hogy milyen lépéseket tesznek az ő jelentése alapján.
4. A harmadik személyeknél jelentkező károk nagyon sokfélék lehetnek.
5. A harmadik személyek ezt az információt ingyen kapják, hiszen az audit díjat a társaság fizeti.
6. A 'financial loss' egyes jogrendszerekben nem esik egy megítélés alá a „súlyosabb” károkkal (például ember halála), ezért enyhébb elbírálásban részesül.

A felelősség mellett szóló érvek:

- A könyvvizsgáló a társasággal kötött (megbízási) szerződése alapján köteles legjobb tudása szerint eljárni, ezért valójában számára nem jelentkezik többletkötelezettség azzal, hogy harmadik személyek magatartásukat az ő kijelentésére alapozzák.
- Bár a harmadik személyek és a könyvvizsgáló között nincs szerződéses kapcsolat, a társaság és a könyvvizsgáló közötti szerződésben kiköthetik harmadik személyek védelmét, és e körben a szerződésbe internalizálható a könyvvizsgáló harmadik személyek felé fennálló

⁴⁴ Helmut KOZIOL: „Compensation for Pure Economic Loss from a Continental Lawyer's Perspective” in: Willem H. VAN BOOM – Helmut KOZIOL – Christian A. WITTING (szerk.): *Pure Economic Loss*, Springer, Wien - New York, 2004.

felelőssége is.

- A beszámolóra adott jelentésről a könyvvizsgáló tudja, hogy a beszámolóval együtt kerül a harmadik személyek elé, így előre láthatja, hogy arra esetleg harmadik személyek döntéseiket alapozhatják. E tekintetben azonban meg kell különböztetnünk az olyan kisbefektetőket, akik számára nem áll rendelkezésre más eszköz az információk megszerzésére azoktól a nagybefektetőktől (például bankoktól), akik számára egyéb lehetőségek is fennállnak a körültekintő gazdasági döntések meghozatalára.
- A kisebbségi részvényesek számára sokszor nem áll fenn más lehetőség a társaság pénzügyi helyzetének megismerésére a könyvvizsgálói jelentésen kívül. Ezen érdekcsoportok tehát sok esetben csak erre alapozva vállalnak kockázatot, például tőkeemelés esetében.
- Az okozati összefüggés sokkal egyértelműbben körülhatárolható azokban az esetekben, amikor a könyvvizsgáló tudja, hogy a jelentés milyen speciális célra készül (például hitel felvétele előtt).
- A kár is sok esetben konkrétan körülhatárolható (például az előbb már említett kölcsön felvételekor, hiszen ilyenkor a kár megegyezik a vissza nem fizetett kölcsön összegével).
- A társaság által fizetett könyvvizsgálói díj lehetőséget nyújt a könyvvizsgálók számára arra, hogy annak képzésekor belefoglalják a lehetséges kockázatok költségét.
- Ahogy láthatjuk, a könyvvizsgáló felelőssége mellett és az ellen is számtalan érv felsorakoztatható. Ez is megerősíti azt a korábbi kijelentésünket, hogy a felelősség megállapítása sok esetben indokolt, azonban annak korlátozása is szükséges.

4.4 Nemzetközi kitekintés

A már korábban is említésre került bizottsági ajánlás végül a kínálati oldal elégtelen működése és a nagyfokú kockázati kitettség, valamint az ezzel járó biztosítási kapacitáshiány okán három lehetséges megoldási javaslatot vázolt fel a probléma lehetséges megoldására:

- egy közös európai korlátozás,
- a társaság méretétől függő korlátozás,
- az audit díj nagyságától függő korlátozás.

Az uniós törekvések mellett azonban nem elvetendő annak vizsgálata sem, hogy jelenleg az egyes jogrendszerek milyen módon korlátozzák a könyvvizsgáló felelősségét. A vizsgálat során látni fogjuk, hogy bár a jogrendszerek különbségeiből fakadóan a problémához való hozzáállás sem teljesen azonos, mégis minden esetben egy és ugyanazon probléma, az okozatosság megléte vagy hiánya áll a középpontban.

Az Egyesült Királyságban a *Hedley Byrne & Co v. Heller & Partners*⁴⁵ eset volt az első olyan precedens, melyben a House of Lords megállapította a tiszta gazdaságért való felelősséget olyan esetben, amikor a károsult a károkozó hibás kijelentéséből fakadóan szenvedett el tisztán gazdasági kárt úgy, hogy nem állt fenn közöttük szerződéses kapcsolat. Bár a szóban forgó ügy nem a könyvvizsgáló felelősségére példa, mégis ez jelentett és jelent ma is példát a hasonló, hibás kijelentésből származó károk elbírálásakor. A bíróság megállapítása szerint a felelősség csak akkor állapítható meg, amennyiben:

- a két fél között különleges kapcsolat (*'special relationship'*) állt fenn,
- a károsult a károkozó gondosságában bízva járt el,
- a kijelentés tevője pedig tudta, vagy tudnia kellett volna, hogy a másik fél az ő kijelentésére fog hagyatkozni.

A könyvvizsgáló felelősségéről lévén szó, a szakirodalomban általában szóba kerül a híres *Caparo-Indrustries plc. v. Dickman* ügy⁴⁶ (a továbbiakban: Caparo-ügy). Ebben az ügyben a House of Lords elutasította a felperes keresetét, azaz nem ismerte el a könyvvizsgáló felelősségét. A Caparo nevű társaság felvásárolt egy másik társaságot, melynek könyvvizsgálója, Dickman, a felvásárlás előtt készített egy jelentést a részvényesek számára a társaság aktuális anyagi helyzetéről való tájékoztatás céljából. (Tehát a jelentés címzettje nem a Caparo volt, nem értelmezhető befektetési tanácsként.) Az ügylet megkötése után azonban kiderült, hogy a felvásárolt társaság valóságos anyagi helyzete nem tükrözi a könyvvizsgálat során tanúsítottakat. A Caparo óriásit bukott a felvásárláson, ezért beperelte Dickman-t. A követelés alapja az volt, hogy ha a könyvvizsgálói jelentésből kiderült volna Caparo számára a felvásárolandó társaság rossz anyagi helyzete, nem kötötte volna meg az ügyletet, azaz a könyvvizsgáló hanyagságából kifolyólag szenvedett el – tiszta gazdasági – kárt.

Ezen ügy alapján a gyakorlatban kialakult egy teszt a hasonló ügyek elbírálására. A teszt alapján három körülménynek kell fennállnia:

- a kár bekövetkezése előrelátható,
- a jog által kötelminek ítélt kapcsolat a károkozó és a károsult között,
- a bíróság meglátása szerint igazságos és indokolt annak megállapítása, hogy a kár okozójának gondossági kötelezettsége (*'duty of care'*) fennállt.

A jog által közelinek ítélt kapcsolat valójában az okozati kapcsolat fennállását jelenti. Látható tehát, hogy az angol jogban is csak abban az esetben áll fenn az okozatosság, ha a két fél közötti kapcsolat elégségesen közelinek minősül. A Caparo-esetből levezetve e közelség akkor áll fenn, ha:

- a könyvvizsgáló tudta, hogy a kijelentése (jelentése) egy bizonyos,

⁴⁵ *Hedley Byrne & Co Ltd v Heller & Partners Ltd* [1964] AC 465.

⁴⁶ *Caparo Industries plc v Dickman & Ors* [1990] UKHL 2 (08 February 1990).

meghatározott fél (felek egy bizonyos meghatározott csoportja) számára kerül közvetítésre,

- a harmadik fél e kijelentésben bízva jár el és ennek következtében szenved el kárt,
- méghozzá oly módon, hogy a kijelentést (jelentést) arra célra használja fel, amelyre az eredetileg létrejött.⁴⁷

Az ok-okozati összefüggés fennállásához tehát igen szigorú következményeket támaszt az angol jog. A holland bírói gyakorlat hasonló követelményeket dolgozott ki, azaz feltétel a kár előreláthatósága, valamint a harmadik fél egyedi meghatározottsága.⁴⁸

A német jogban több megoldási mód is kialakult a könyvvizsgáló felelősségének kezelésére. E három lehetőség a megbízás nélküli ügyvitel, az ún. garanciaszerződés, valamint a harmadik személy javára szóló szerződés. A Bundesgerichtshof gyakorlata alapján akár egy kijelentés vagy tanács is megalapozhatja a megbízás nélküli ügyvitel fennállását, amennyiben a kijelentés (esetünkben a könyvvizsgálói jelentés) esszenciális elem volt a harmadik fél döntésének meghozatalában, melyből kifolyólag kára keletkezett. Ennek feltétele, hogy a könyvvizsgáló tudatában legyen annak, a kijelentése (jelentése) milyen szerepet játszik a harmadik fél számára.

Második lehetőség az úgynevezett garanciaszerződés. Ennek lényege, hogy a könyvvizsgáló szerződésben garantálja, a jelentésben foglaltak megfelelnek a valóságnak. Ebben nem az foglaltatik benne, hogy a tőle elvárható legnagyobb gondossággal készítette el a jelentést (kvázi gondossági kötelem), hanem hogy az abban foglalt kijelentések a valóságot tükrözik (kvázi eredményfelelősség). Ebből kifolyólag képes korlátozni saját felelősségét, hiszen csak a megtett kijelentéseiért felel, de ha például nem jelez valamit a jelentésben, akkor a nem kellően gondos vizsgálatért és az elmaradt megjegyzésekért nem felel.

Harmadik lehetőségként a harmadik személy javára szóló szerződés kínálkozik, amikor is a társaság és a könyvvizsgáló között létrejött szerződés rendelkezik egy harmadik feleket védő funkcióval is. E védő-óvó jelleg nem közvetlenül a szerződés szövegéből, hanem a '*Treu und Glauben*' elvéből vezethető le. Azonban ez az ún. '*Drittschutz*' jól körülírt fogalom, mely csak akkor áll fenn, amennyiben:

47. a harmadik fél kockázata azonos mértékű a könyvvizsgálóval szerződést kötő fél (szerződő fél) kockázatával (ez által például a részvényesek kiesnek e körből),
48. a könyvvizsgáló és a harmadik fél (felek) között speciális kapcsolat áll fenn (például a harmadik fél a jelentés címzettje, de a speciális kapcsolat akkor is vélelmezett, amikor a könyvvizsgáló tudja, hogy a jelentés a nyilvánosság elé kerül).

⁴⁷ Ingrid DE POORTER: „Auditor's liability towards third parties within the EU: A comparative study between the United Kingdom, the Netherlands, Germany and Belgium” *Journal of International Commercial Law and Technology* 2008/1.

⁴⁸ 46. lj. (DE POORTER).

Terjedelmi okok miatt nem térünk ki részletesen az USA jogára, azonban ha a könyvvizsgáló felelősségéről van szó, nem szabad elsiklanunk Benjamin N. Cardozo (már említett) híres mondata felett, melyet az *Ultramares Corporation v. Touche* ügy kapcsán mondott, és azóta is gyakran idézi a tiszta gazdasági kárral foglalkozó szakirodalom. Cardozo szerint tehát a könyvvizsgáló felelőssége harmadik személyek felé nem állapítható meg, mert „the defendant would be exposed to a liability in an indeterminate amount for an indeterminate time to an indeterminate class”. Azaz amennyiben fennállna a könyvvizsgáló felelőssége, az esetben nem lenne meghatározható a felelősség terjedelme, annak tartama, valamint az sem, hogy pontosan kikkel szemben felelős.⁴⁹

4.5. A könyvvizsgáló harmadik személyekkel szemben fennálló felelőssége a magyar jogban

4.5.1. Bevezető gondolatok

Probléma a magyar jogban az angol vagy a német megoldásokhoz képest, hogy Magyarországon törvény írja elő a kötelező könyvvizsgálat eseteit. Ez esetben – ahogyan azt már korábban láttuk – a könyvvizsgálói jelentés mindenki (azaz korlátlan számú harmadik fél) számára nyilvános. Nincs is lehetősége arra, hogy ismerje, konkrétan ki hagyatkozhat a kijelentésére. E módon nem felelne meg sem az angol „jog által közelinek ítélt kapcsolat” fogalmának, sem a német megbízás nélküli ügyvitel vagy a *'Drittschutz'* fennállása feltételeinek.

A továbbiakban a könyvvizsgáló harmadik személyekkel szemben fennálló polgári jogi felelősségének kérdését vizsgálom. A lehetséges harmadik személyek körét további három csoportra bontottam, így a társaság részvényese, a hitelezők, valamint a társaságban tulajdonosi részesedést szerzők oldaláról közelítem meg e problémát.

4.5.2. A könyvvizsgáló felelőssége a társaság részvényesei felé

E kérdés azért is nagyon fontos és érdekes számunkra, mivel a magyar bírói gyakorlatban is találni olyan döntést, melynek középpontjában a könyvvizsgáló felelőssége áll. A Bírósági Határozatok Tárában 2008-ban 245. szám alatt megjelent döntésről van szó, mely a nagy port kavart Postabank-ügy polgári jogi pereit egyikének részítélete. Az ítélet jobb megértése érdekében röviden ismertetem az ügyet.

A perbeli alperesek három könyvvizsgáló cég, kettő közülük a társaság választott könyvvizsgálói tisztségét látta el egymást váltva, a harmadik pedig eseti megbízás alapján, e körben szintén a P. Rt. (a továbbiakban Bank) nem konszolidált, valamint konszolidált éves beszámoló vizsgálata volt a feladata. A felperesek a keresetükben kártérítés címén összesen 171 015 951 832 Ft tőke, valamint ennek

⁴⁹ *Ultramares Corporation v. Touche* 174 N.E. 441 (1932).

kamatai megfizetésére kérték az alpereseket egyetemlegesen kötelezni. Az őket ért kárt a Bank alaptőkéjének és ezáltal a részvények névértékének 10 000 Ft/darabról 5 Ft/darabra történő leszállítása következtében jelentkező értékvesztésben, valamint az alaptőke felemeléséből következően 2 000 000 darab 10 000 Ft/darab névértékű, névre szóló törzsrészvény forgalomba hozatala miatt keletkező kárban jelölték meg. (A tőkeemelésben való részvételük kapcsán a kárt a felperesek által vállalt fizetési kötelezettség és az általuk átvett részvények névértéke közötti különbözet összegében határozták meg.)

A felperesek a I. rendű alperes felróható magatartását abban jelölték meg, hogy a beszámoló, valamint a Bank önrevíziójának vizsgálata során elmulasztotta megvizsgálni és értékelni prudens működés szabályainak betartását, elmulasztotta a Bankfelügyelettel és a Bank Felügyelő Bizottságával szembeni tájékoztatási kötelezettségét, valamint a beszámoló súlyos hibáinak feltárását. A II. rendű (az esetileg megbízott) alperes vonatkozásában előadták, hogy az szerződésszegő módon járt el a Bank nem konszolidált éves beszámolójának vizsgálata során; a III. rendű alperes pedig elmulasztotta vizsgálni és értékelni a Bank hitelminősítését, a szükséges céltartalék képzését, valamint szintén elmulasztotta tájékoztatási kötelezettségét.

A kár és az alperesek magatartása közti okozati összefüggést abban jelölték meg, hogy a felperesek az alperesek által záradékolt éves beszámolók adataiban bízva abban a téves feltevésben szereztek a Bankban részvényeket, illetőleg döntöttek a részvények megtartásáról, hogy a Bank privatizációja, tőzsdei bevezetése megvalósítható, és a Bank legfeljebb csak kisebb veszteségeket fog elszenvedni. Ha tehát a könyvvizsgálók megvilágították volna a Bank valós - a vártnál sokkal rosszabb - anyagi helyzetét, a felperesek időben túladtak volna a részvényeken, valamint nem vettek volna részt a tőkeemelésben.

Az alperesek érdemben a kereset elutasítását kérték, vitatták a kereset jogalapját és annak összegaszerűségét is. Legfőbb érvük az volt, miszerint a felpereseknek nincs perbeli legitimációjuk, mert mint részvényesek saját nevükben nem jogosultak kártérítési kereset előterjesztésére (erre csak a Banknak lenne jogosultsága).

Az alperesek érvelése értelmében a felpereseknek azért nincs perbeli legitimációjuk, mert őket csak közvetetten érhetette kár, mivel a valódi károsult maga a Bank volt, a gazdasági társaságokról szóló 1997. évi CLIV. törvény 51. § (5) bekezdése értelmében pedig ha a gazdasági társaság legfőbb szerve elvetette azt az indítványt, hogy a társaságnak a tagok, a vezető tisztségviselők vagy a felügyelő bizottsági tagok, illetve a könyvvizsgáló ellen támasztható követelése érvényesítésre kerüljön, továbbá, ha a társaság legfőbb szerve a szabályszerűen bejelentett ilyen indítvány tárgyában a határozathozatalt mellőzte, a leadható szavazatok legalább egytized részét képviselő tagok (részvényesek) a gazdasági társaság nevében maguk érvényesíthetik a követelést, de csak a legfőbb szerv ülésének napjától számított harminc napon belül, jogvesztés terhe mellett.

A Kúria döntése azonban a felperesek javára szól, ennek értelmében azonban a részvényes keresetőségi joga kiterjed arra, hogy a saját vagyonában bekövetkezett értékcsökkenés miatt kártérítési pert indítson a társaság

könyvvizsgálója ellen akkor is, ha a társaság maga károsodott. Ezzel a Legfelsőbb Bíróság tulajdonképpen elismerte a tiszta gazdasági károk e fajtájának létezését a magyar polgári jogban.

A szakirodalom viszont nem osztja a Kúria véleményét e körben. „Szükségszerű és célzott a kapcsolat a gazdasági társaság és tagja között, mondhatni amíg a tag tagsági viszonya fennáll, addig osztozik a társaság sorsában; a társaságnak okozott kár szükségszerűen kihat a tag vagyoni részesedésének értékére; a tagok által elszenvedett vagyoni hátrányok összege meg kell, hogy egyezzen a társaságnak okozott kár értékével, s végül, de nem utolsó sorban elmondható, hogy a társaság és a tag kárának összekapcsolódása megmarad a károkozás eszmei pillanatát követően is: a közvetlen (a gazdasági társaságnál bekövetkező) kár megtérítése megszünteti a tag vagyoni részesedésében a károkozás folytán beállt vagyoncsökkenést is.”⁵⁰ A polgári jogi értelemben vett közvetett kár esetében azonban ez nem így van, ezért véleményük szerint azok az esetek, melyek során a tag (részvényes) vagyoni hátrányt szenved, nem tartoznak a közvetett károkozás fogalmi körébe, hiszen nem erről, hanem csupán a kár látszólagos megkettőződéséről van szó. Ez pedig nem vezethet arra az eredményre, hogy a károkozónak kétszer kelljen megfizetnie az okozott kárt. Az ok pedig a gazdasági társaság fogalmi elemei között keresendő. A gazdasági társaság önálló jogi személyiséggel rendelkezik, fiktív személyiség, mely jogügyleteket köthet. „Ha e dogmatikai kiindulópont igaz és helyes, akkor a tagnál jelentkező vagyoni hátrány tényleg nem lehet más, mint egyfajta visszatükröződés, reflex, még akkor sem, ha e „tükörkép” adott esetben a tag vagyoni érdekeit érzékenyen érinti, hiszen éppen tagként, tagsági viszonyánál fogva érinti. (...) E jogalanyiség áttörésére csak igen kivételes és rendkívül indokolt esetekben kerülhet sor; nemcsak a hitelezővédelmi szempontok miatt, hanem azért is, mert eltérő jogszabály, bírói gyakorlat a konstrukció alapjait vonná kétségbe.”⁵¹

Más érvekkel, de hasonló eredményre jut a könyvvizsgáló felelősségével foglalkozó cikkében W. V. Horton Rogers, amikor ezt írja: „Ha a társaság a könyvvizsgáló felróható hibájából kárt szenved el, akkor a könyvvizsgáló a társasággal szemben felelős, és mivel a kártérítésként kapott összeg a társaság eszközeinek értékét növeli majd, ez végső soron a részvényesek javát is szolgálja. De a könyvvizsgálótól nem várható el, hogy az egyes részvényesek beruházásait védje.”⁵²

Véleményem szerint a tagok által elszenvedett kár valóban csak látszólagos, ezért nem is sorolható a tiszta gazdasági károk körébe. A részvényes kára polgári jogi értelemben nem kár. Bár az egyén számára fájdalmas, ha a részvénye, befektetése kevesebbet ér, ez önmagában még nem elégséges ahhoz, hogy polgári jogi értelemben vett kárról beszélhessünk. A részvényes a részvény megvásárlásával kockázatot vállal. Ezért a kockázatért cserébe azonban, ha a beruházás mégsem lesz sikeres, a részvényes saját vagyonával nem felel. A gazdasági társaság (és ez a

⁵⁰ 32. l.j. (FUGLINSZKY - MENYHÁRD).

⁵¹ 33. l.j. (FUGLINSZKY - MENYHÁRD).

⁵² W. V. Horton ROGERS: „Auditors' Liability” in: Willem H. VAN BOOM – Helmut KOZIOL – Christian A. WITTING (szerk.): *Pure Economic Loss*. Springer, Wien - New York, 2004.

leginkább tőkeegyesítő részvénytársaságra még inkább igaz) lényege, hogy elkülönült jogi személy, mely saját nevében köt jogügyletet, saját maga számára vállal kockázatot. Ha a társaság nyereséges, a részvényes abból az osztalék útján részesedik, ha a társaság veszteséges, esetleg csődbe megy, és a részvényes elveszíti a beruházásának összegét, de a továbbiakban saját vagyonával nem felel. Ez a vagyoni hátrány, vagyoncsökkenés a részvényesi minőségből eredő kockázat része, nem pedig jogellenes magatartás következményeként jelentkező eredmény.

4.5.3. A könyvvizsgáló felelőssége a hitelezők felé

Ezen esetekben a kár meghatározása sokkal könnyebb, hiszen az megegyezik a vissza nem fizetett kölcsön összegével. A könyvvizsgáló jogellenes magatartása abban jelölhető meg, hogy elmulasztotta feltárni azokat a lehetséges kockázati tényezőket, melyek ismeretében a hitelező nem nyújtott volna/szigorúbb feltételekkel nyújtott volna hitelt a vizsgált társaságnak.

Bár természetesen itt is közvetett károkról van szó, az okozati összefüggés meglétének bizonyítása talán ez esetben a legkönnyebb. Bizonyos esetekben az okozati összefüggés fennállása egészen egyértelműnek is mutatkozik. Azokról az esetekről van szó, amikor a könyvvizsgálói jelentés meghatározott célból készül, ez esetben nyilvánvalóan a kölcsön felvétele ez a speciális cél. Ezen esetekben tehát a könyvvizsgáló munkája során tudja, hogy tevékenysége pontosan milyen következményekkel jár, arra egy meghatározott fél/felek egy meghatározott csoportja (potenciális hitelezők) fogja döntéseit alapítani. Az előreláthatóság minden esetben teljesül, hiszen a könyvvizsgálói jelentés nyilvánosságra hozatala miatt a könyvvizsgáló előre láthatja, hogy arra esetlegesen harmadik személyek döntéseik meghozatala során hagyatkozhatnak⁵³, ezen esetben azonban egy sokkal konkrétabb előreláthatóságról van szó, hiszen ismert a harmadik személyek (pontos) köre, valamint azok értékelési szempontjai döntésük meghozatala során.

Figyelembe kell vennünk azonban azt is, hogy nagy hitelezők, például bankok rendelkeznek olyan eszközökkel, melyek segítségével hatékonyan meg tudják vizsgálni az ügyfelek vagyoni helyzetét, azaz felül tudják vizsgálni, ellenőrizni tudják a könyvvizsgálói jelentésben foglaltakat, meg tudnak győződni annak valóságtartalmáról. Esetükben tehát nem reális, hogy csak a könyvvizsgáló jelentésére hagyatkoznak, így felmerülhet a jogosulti közrehatás kérdése is, ha e körben saját mulasztásuk vezet oda, hogy nem vizsgálják meg alaposan a potenciális adós pénzügyi teljesítőképességét.

4.5.4. A könyvvizsgáló felelőssége az új részvényesek és egyéb befektetők felé

A tiszta gazdasági károk ezen csoportja e körben azért más, mint az az első vizsgált csoport mert az új részvényes/tulajdoni részesedést szerző kockázatvállalása előtt alapozza e döntését a könyvvizsgáló véleményére. Azaz a jogellenes

⁵³ 22. l.j. (VAN BOOM): „An accountant knows very well that several investors will place reliance upon his statements, so it can hardly be argued that the foreseeability test is not met.” (Ez ugyanígy teljesül a könyvvizsgáló esetében is – a szerző.)

magatartás megvalósulásának időpontjában e személyi kör még a társaságtól független harmadik személyeket jelent.

A probléma két féle: egyrészt a kár pontos meghatározása, valamint az okozati összefüggés fennállásának vagy hiányának megállapítása. Megállapíthatjuk, hogy az okozati összefüggés ez esetben is biztosabban megáll, ha a jelentés célja az volt, illetve a jelentés elkészítése során a könyvvizsgáló tudta, hogy annak célja új részvényesek (befektetők) szerzése. Ha azonban nem ez az eset, az okozatosság bizonyítása komoly nehézséget képez. Ahogyan Rogers is megfogalmazza, nagyon nehéz bizonyítani azt, hogy a részvény megszerzésében (a befektetésben) mekkora szerepet játszott a könyvvizsgáló.⁵⁴

4.6. Összefoglalás

Láthattuk, hogy a könyvvizsgálók felelőssége harmadik személyekkel, azaz a piac egyéb szereplőivel szemben a könyvvizsgálók számára pillanatnyilag nehezen behatárolható és nehezen beárazható kockázatokat hordoz.

Általános tendenciaként kimutatható az igény a könyvvizsgáló felelősségének a korlátozására annak érdekében, hogy a könyvvizsgáló tevékenységével járó kockázatok világos kontúrokat kapjanak. Erre vagy szabályozási megoldás adódik (a felelősség összegszerű limitálása), vagy pedig a bírói gyakorlat alkalmaz a felelősség körét szűkítő vagy korlátozó szempontokat a kártérítési jog rugalmas rendszerében, azonban ahhoz, hogy ez valóban hatékony legyen, bírósági döntésekben kirajzolt és világosan megfogalmazott elvekre lenne szükség, amelyek alapján a gyakorlat kiszámíthatóvá válik. Ez a magyar jogban pillanatnyilag teljes egészében hiányzik, és más jogokban sem beszélhetünk stabil és állandó gyakorlatról.

A következőkben a dolgozat kísérletet tesz arra, hogy egy tesztet állítson fel azon kérdésekkel, melyek megválaszolása elengedhetetlen a könyvvizsgáló harmadik személyekkel szemben fennálló felelősségének vizsgálatakor.

Az Eörsi-féle felelősség-korlátozási módszerek a tiszta gazdasági károk, valamint ezeken belül is a könyvvizsgáló által harmadik személyeknek okozott károk vonatkozásában nem kielégítőek, mégis jó kiindulópontként szolgálnak annak vizsgálata során, hogy általánosságban milyen szempontokat kell figyelembe vennünk a könyvvizsgáló harmadik személyekkel szemben fennálló polgári jogi felelősségének fennállásának megállapítása érdekében.

Véleményem szerint egyedül az arányosság elve alkalmazható e szempontok közül, ez ad számunkra a gyakorlatban is használható segítséget a könyvvizsgáló felelősségének korlátozására. A kérdés tehát az, mennyire súlyos a károkozó magatartás és mekkora ehhez képest a kár értéke. A könyvvizsgálat hibás voltából eredő károk oka végső soron nem maga a könyvvizsgáló mulasztása, hanem az a tény, hogy a társaság anyagi helyzete nem kielégítő. A könyvvizsgáló jogellenes magatartása tehát csupán abban rejlik, hogy nem tárja fel e tényt. Az érvényesíthető károk nagysága lényegesen nagy, ezzel nem áll arányban az a tény, hogy a közvetlen kár létének végső oka nem maga a könyvvizsgálói mulasztás. A

⁵⁴ 51. l.j. (ROGERS).

könyvvizsgálói díjba pedig nem lehet beépíteni egy ilyen óriási, határozatlan mértékű, állandóan fennálló, meghatározhatatlan személyekkel szemben fennálló kockázati faktort. Véleményem szerint ezért indokolt egy kártérítési 'plafon' megállapítása a könyvvizsgálói díjból kiindulva.

Vizsgálendő, hogy volt-e a könyvvizsgálói tevékenységnek valamiféle meghatározott célja. Az okozati összefüggés sokkal egyértelműbben körülhatárolható azokban az esetekben, amikor a könyvvizsgáló tudja, hogy a jelentés milyen speciális célra készül. Még valószínűbb az okozati összefüggés fennállása, amennyiben a könyvvizsgáló a konkrét címzett kört is ismeri. Ezáltal ugyanis megvalósul az angol joggyakorlatban 'jog által közelinek ítélt kapcsolat'. Mint korábban már láthattuk, a Caparo-esetből levezetve e közelség akkor áll fenn, ha:

- a könyvvizsgáló tudta, hogy a kijelentése (jelentése) egy bizonyos, meghatározott fél (felek egy bizonyos meghatározott csoportja) számára kerül közvetítésre,
- a harmadik fél e kijelentésben bízva jár el és ennek következtében szenved el kárt, méghozzá oly módon, hogy a kijelentést (jelentést) arra célra használja fel, amelyre az eredetileg létrejött.⁵⁵

Mindezek, valamint a dolgozatban kifejtettekkel összhangban véleményem szerint a következők vizsgálata indokolt a könyvvizsgáló felelősségének megállapítása és korlátozása során:

1. *A potenciális károsultak száma.* Minél kevésbé látható be a potenciális károsultak köre, annál kevésbé hajlanak a bíróságok a felelősség megállapítására és annál inkább kezelik 'túl távolinak' (too remote) – és ezért irrelevánsnak – az okozati összefüggést vagy tekintik a káreseményt olyan, az élettel általában együtt járó kockázatnak (allgemeines Lebensrisiko), amelyet a károsultnak kell viselnie ('keep the floodgate shot').

2. *A károsult és a károkozó viszonya.* Minél közelebbi a kapcsolat a károsult és a károkozó között, annál inkább indokolt a felelősség megállapítása és minél kevésbé közeli (intenzív) a felek közötti viszony, annál kevésbé állapítandó meg a felelősség.

3. *A potenciális károsultak védekezési képessége.* Minél kevésbé tudják a potenciális károsultak a saját érdekeiket védeni a károkozó magatartással járó kockázatokkal szemben, annál inkább indokolt a felelősség megállapítása és a kockázatoknak a tevékenységet végzőre való telepítése. Minél inkább vannak a potenciális károsultak abban a helyzetben, hogy érdekeiket védjék, annál kevésbé indokolt a felelősség megállapítása.

⁵⁵ 46. lj. (DE POORTER).

4. *Függőség.* Különösen akkor hat ez a tényező a kockázatoknak az információt nyújtó szereplőre való telepítése, azaz a felelősség megállapításának irányába, ha a döntéseiket a kapott tájékoztatástól függővé tévő potenciális károsultaknak egyéb ésszerű információforrás nem áll rendelkezésére.

5. *A gazdasági érdekek nyilvánvalósága, tényleges ismerete és körvonalazhatósága.* Minél inkább felismerhető és körvonalazható a károkozó számára az a gazdasági érdek, amely a károkozással sérelmet szenvedett, annál inkább telepíthető a károkozóra ennek kockázata és a felelősség megállapítása. (Például azokban az esetekben, amikor a könyvvizsgáló jelentése egy speciális célra készül.)

6. *A vétkesség foka.* A prevenciós funkcióból következik és minden jogrendszerben általánosan elfogadott, hogy minél magasabb fokú vétkesség terheli a károkozót, annál inkább indokolt a felelősség megállapítása. A vétkesség magas foka (szándékosság, súlyos gondatlanság) a felelősség kiterjesztésének, alacsony foka (enyhe gondatlanság) ugyanakkor a felelősség korlátozásának irányába hat.

7. *A károkozó gazdasági érdekei.* Más megítélés alá kell, hogy essenek azok az esetek, amelyekben a károkozás ellenszolgáltatás fejében végzett tevékenységhez kapcsolódik és azok, amelyekben a károkozás ingyenesen végzett tevékenység körében történt. A saját gazdasági érdek (díjazás) fennállása a felelősség megállapításának, a saját gazdasági érdek hiánya (ingyenesség) pedig a felelősség mérséklésének irányába hat. Így a felelősség korlátozása irányába hat az a tény, hogy harmadik személyek a könyvvizsgáló által szolgáltatott információnak legtöbbször ingyenesen jutnak birtokába.

Befejezés, összegzés

„Arra kell törekedni, hogy mindenkinek felróható magatartása a megfelelő fajta és megfelelő súlyú következményeket vonja maga után, úgy, hogy a szükséges mértékben, érzékenyen kifejezésre jusson a társadalmi helytelenítés, de ügyelni kell arra is, hogy olyan magatartást ne kövessen felelősségre vonás, ami nem érdemel jogi eszközökkel kifejezett társadalmi helytelenítést.”⁵⁶ Ahogyan Eörsi is megfogalmazza, a társadalmi helytelenítés kell kiindulópontként szolgáljon, amikor az egyes tényállásokat vizsgáljuk. Hogy mit kell a jognak szankcionálnia és mit nem, az a társadalmi elvárásoktól függ. Tehát az, hogy mit tekintünk kárnak és mit nem, mit tekintünk *megtéritendő* kárnak és mit nem, elsősorban társadalmi megítélés függvénye.

A tény, hogy a tiszta gazdasági kár magánjogunkban ismeretlen fogalom, nem jelenti azt, hogy ne lenne értelme ezek vizsgálatának. Olyan tényállásokról van

⁵⁶ 11. lj. (EÖRSI), 66. o.

szó, melyek rendkívül különböző élethelyzetekből származhatnak, mégis összegyűjthetőek egy fogalom alá. Azért különleges a károk ezen csoportja, mert bár a felelősség megítélésének feltételei a legtöbb esetben látszólag fennállnak, a bíróságok – egész Európa-szerte és a tengeren túl is – vonakodnak megítélni a tiszta gazdasági károkat, azonban nem tudnak magyarázatot adni ennek okára, azaz nem született még meg rájuk az egységes és meggyőző elméleti és gyakorlati válasz.

Az egyes jogrendszerekben születő bírósági döntések vizsgálata során azonban arra a meglepő következtetésre jutunk, hogy az azonos társadalmi és gazdasági környezetben létező és működő jogrendszerek bíróságai a polgári jogi felelősség körében tipikus kérdésekben jellemzően azonos szempontokat vizsgálnak, és konvergáló gyakorlatot alakítanak ki. Véleményem szerint a tiszta gazdasági károk problematikája egyike ezen tipikus kérdéseknek, mellyel a magyar magánjognak is mindenképpen foglalkoznia kell.

Olyan aktuális, napjainkban formálódó és rendkívül izgalmas kérdésekről van tehát szó, melyek elől a magyar magánjog sem zárkozhat el. A tiszta gazdasági károk problematikájának vizsgálata során kártérítési jogunk rugalmas rendszerében gondolkodunk. Ebben a mozgó rendszerben az értékelések jogpolitikai döntéseket hordoznak, ezért nem tekinthetünk el attól sem, hogy a miénkkel azonos társadalmi és gazdasági rendszerre épülő jogrendszerek milyen értékelést követnek. Ez nemcsak fontos tanulságként szolgálhat, de mivel hosszabb távon a modern jogrendszerek polgári joga egymást közelíti, a kirajzolódó tendenciáktól való eltérés – ezt alátámasztó specifikum nélkül – a hibás döntés és hibás gyakorlat kialakulásának nagy esélyét hordozza.

Végezetül mivel az Új Polgári Törvénykönyv tervezete immár az Országgyűlés elé került, nem kerülhetők meg a készülő magánjogi kódex releváns új rendelkezései sem. Az új Polgári Törvénykönyv tervezetében témánk szempontjából egy lényeges változást szükséges kiemelni. A kódexben ugyanis helyet kap egy előreláthatósági klauzula, melynek értelmében nem állapítható meg az okozati összefüggés azzal a kárral kapcsolatban, amelyet a károkozó nem látott előre és nem is kellett előre látnia.⁵⁷ Menyhárd Attila szerint azonban az előreláthatósági teszt bevezetésével a magyar bírósági gyakorlat nem fog megváltozni, mert az eddigi gyakorlat is alkalmazta ezt módszert az okozatosság vizsgálata során, a felelősség korlátozása érdekében.⁵⁸

Ahogy már láthattuk, az előreláthatósági teszt nem is elégséges minden esetben a felelősség korlátozására vagy kizárására, hiszen például a könyvvizsgáló esetében nem lehet arra hivatkozni, hogy nem láthatta előre magatartása következményeit. Ezért úgy vélem, a tiszta gazdasági károk megítélése esetében nem túl nagy segítség e szabály belefoglalása a kódexbe. A felelősségnek az előrelátható kockázatokra való szűkítésére szolgáló szabály helyett, avagy mellett érdemes lett volna a rendszerinti következmények relevanciájának elvét, és/vagy az okozatossági összefüggés távoli voltának vizsgálatának előírását ('remoteness') – is - kodifikálni. Továbbra is igaz tehát, hogy a károk e csoportjára a törvény szövege

⁵⁷ 6:516. § [Előreláthatóság] in: T/7971. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről, Budapest, 2012. július.

⁵⁸ 21. lj. (MENYHÁRD).

nem utal, azaz a tiszta gazdasági károkra a továbbiakban is az általános felelősségi szabályozás alkalmazandó, ebben pedig az előreláthatósági klauzula megfogalmazásán kívül lényeges változás nem történt.

A magyar kártérítési jog rugalmas rendszere tehát változatlanul fennmaradt. Ebben a rugalmas rendszerben szükség van olyan általános, a gyakorlat számára irányadó szempontokra, melyek segítségével az olyan bonyolult tényállások, mint a tiszta gazdasági károk csoportja elbírálhatók. E dolgozat arra tett kísérletet, hogy megmutassa az ilyen típusú tényállásoknak e fajta kategorizálását, „nevet adjon” e tényálláscsoport egyes fajtáinak, vizsgálja ezek megítélését a magyar jogban, ezáltal segítséget adva az ilyen különleges kártérítési tényálláscsoportok jogi megítéléséhez; a könyvvizsgáló harmadik személyekkel szembeni felelőssége kapcsán pedig konkrét szempontokat szolgáltatson ezen tényállások jogi megítéléséhez.

Felhasznált irodalom

- ASZTALOS László: „Szankció és felelősség a polgári jogban” in: ASZTALOS László – GÖNCZÖL Katalin (szerk.): *Felelősség és szankció a jogban*, Közgazdasági és Jogi Kvk., 1980.
- BÁRDOS Péter: *Kárfelelősség a Polgári Törvénykönyv rendszerében*, HVG Orac Könyvkiadó, Budapest, 2001.
- BIHARI Mihály: „A felelősség jogelméleti kérdései” in: ASZTALOS László – GÖNCZÖL Katalin (szerk.): *Felelősség és szankció a jogban*, Közgazdasági és Jogi Kvk., 1980.
- Willem H. VAN BOOM: „Pure Economic Loss: A Comparative Perspective” in: Willem H. VAN BOOM – Helmut KOZIOL – Christian A. WITTING (szerk.): *Pure Economic Loss*, Springer, Wien - New York, 2004.
- Mauro BUSSANI – Vernon Valentine PALMER: „The notion of pure economic loss and its settings” in: Mauro BUSSANI – Vernon Valentine PALMER (szerk.): *Pure Economic Loss of Europe*, Cambridge University Press, 2003.
- EÖRSI Gyula: „A közvetett károk határai” in: NÉMETH János – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Emlékkönyv Beck Salamon születésének 100. évfordulójára (1885-1985)*, Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi valamint Polgári Eljárásjogi Tanszéke és a Budapesti Ügyvédi Kamara kiadványa, 1985.
- EÖRSI Gyula: *A jogi felelősség alapproblémái – A polgári jogi felelősség*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961.
- EÖRSI Gyula: *Kártérítés jogellenes magatartásért*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1958.
- FUGLINSZKY Ádám – MENYHÁRD Attila: „Felelősség „közvetett” károkozásért – Műhelybeszélgetések a Szladits Szemináriumban” *Magyar jog* 2003/5.
- W. VAN GERVEB – J. LEVER – P. LAROCHE: *Tort Law: Scope of protection*, Hart, Oxford, 1998.
- GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*, Grill Kiadó, 1932.
- Helmut KOZIOL: „Compensation for Pure Economic Loss from a Continental Lawyer's Perspective” in: Willem H. VAN BOOM – Helmut KOZIOL – Christian A. WITTING (szerk.): *Pure Economic Loss*, Springer, Wien - New York, 2004.
- MARTON Géza: *A polgári jogi felelősség*, Triorg Kft., Budapest, 1993.
- Giuseppe Dari MATTIACCI: „The Economics of Pure Economic Loss and the Internalisation of Multiple Externalities” in: Willem H. VAN BOOM – Helmut KOZIOL – Christian A. WITTING (szerk.): *Pure Economic Loss*, Springer, Wien - New York, 2004.
- MENYHÁRD Attila: „Pure Economic Loss in The Hungarian Tort Law” in: Mauro BUSSANI (szerk.): *European Tort Law: Eastern and Western Perspectives*, Stämpfli Publishers Ltd., Berne, 2007.
- Christopher J. NAPIER: *Intersections of law and accountancy: Unlimited auditor liability in the United Kingdom*, *Accounting. Organisations and Society*, Vol. 23. No. 1.
- Francesco PARISI: „Liability for pure economic loss: revisiting the economic foundations of a legal doctrine” in: Mauro BUSSANI – Vernon Valentine PALMER (szerk.): *Pure Economic Loss of Europe*. Cambridge University Press, 2003.
- Ingrid DE POORTER: „Auditor's liability towards third parties within the EU: A comparative study between the United Kingdom, the Netherlands, Germany and

Belgium" *Journal of International Commercial Law and Technology* 2008/1.

W. V. Horton ROGERS: „Auditors' Liability" in: Willem H. VAN BOOM – Helmut KOZIOL – Christian A. WITTING (szerk.): *Pure Economic Loss*, Springer, Wien - New York, 2004.

Walter WILBURG: *Entwicklung eines beweglichen Systems im bürgerlichen Recht*, Kienreich Verlag, 1950.

Christian A. WITTING: „Compensation for Pure Economic Loss from a Common Lawyer's Perspective" in: Willem H. VAN BOOM – Helmut KOZIOL – Christian A. WITTING (szerk.): *Pure Economic Loss*, Springer, Wien - New York, 2004.

Felhasznált jogszabályok

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása, továbbá a Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. számú törvényerejű rendelet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1963.

1997. évi CLIV. törvény a gazdasági társaságokról

2000. évi C. törvény a számvitelről

2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról

Felhasznált bírósági döntések

Caparo Industries plc v Dickman & Ors [1990] UKHL 2 (08 February 1990)

Hedley Byrne & Co Ltd v Heller & Partners Ltd [1964] AC 465

Ultramares Corporation v Touche 174 N.E. 441 (1932)

BH 2008. 245.

Interneten fellelhető források

A Bizottság ajánlása a jog szerinti könyvvizsgálók és könyvvizsgáló cégek polgári jogi felelősségének korlátozásáról

http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/summary_hu.pdf

Tanulmány a könyvvizsgálókra vonatkozó felelősségi szabályozások gazdasági hatásairól

http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/auditors-final-report_en.pdf

A study on systems of civil liability of statutory auditors in the context of a Single Market for auditing services in the European Union

(http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/auditliability_en.pdf)

A Magyar Könyvvizsgálói Kamara honlapja

<http://www.mkvk.hu/tudastar/allasfoglalasok>

Complex DVD Jogtár Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez

T/7971. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről, Budapest, 2012. július

<http://www.parlament.hu/irom39/07971/07971.pdf>